

İSMAİL MAŞUKİ DURUŞMASI (OĞLAN ŞEYH)

İsmail Kaygusuz

MUHTEŞEM SÜLEYMAN'IN TAHTINI SARSAN GENÇ:
ŞEYH İSMAİL MAŞUKİ (1508- 1528) *

İsmail Kaygusuz

“İnsan kadimdir; yaratılmamıştır, yaratandır. Her kişi tanrıdır, her biçimde gözüken odur. Öyleyse görünen tanrıya tapalım... Ruh bir bedenden çıkıp başka bedene geçer. Kabir azabı diye birşey olamaz; ölülerin dirilmesi, soru ve hesap günü de yoktur.”

Şeyh ismail Maşuki

Yukarıdaki sözleri ve buna benzer daha birçoklarını söylemiş olan kişi 19-20 yaşlarında bir gençtir. İnsandan başka bir tanrı tanımayan bu delikanlı, dinlerin temellendirildiği ölümötesini, yani öbür dünyayı da kesinlikle kabul etmiyordu. O, yaşamın nesnel dünyanın nasıl en iyi bir biçimde değerlendirileceğinin siyasetini yapmıştı.

Değerlendirmesi, çoğunluğun, yani halkın mutluluğunu amaçladığı için, Sultanın, ulema ve umeranın (alimler ve amirler, yani yönetici sınıfın) yüzde yüz karşısındaydı. İsmail Maşuki, halkın ona yakıştırdığı adıyla Oğlan Şeyh bu siyasetini, şeriat temeline dayalı islam devleti olan Osmanlı imparatorluğunun en güçlü bulunduğu, dolayısıyla muhalif düşünce ve inanç topluluklarını amansızca ezdiği, Yükselme Dönemi'nde yapmıştır.

Osmanlı tarihçilerinden Nevzade Atayı onun hakkında şu kısa ana bilgiyi vermektedir:

“ Bayrami tarikatının şeyhlerinden Aksaraylı Pir Ali Sultan'ın oğlu olup, 'Oğlan Şeyh' demekle ünlüdür. Kendisi karışıklığa neden olmuştur.”

“914 (1507-8) tarihinde doğmuş olan Maşuki, babası tarafından yetiştirilerek her geçen gün bilgisini ve görgüsünü artırmıştır... Sonra İstanbul'a gitti. Orada bilgisini, düşünce ve inançlarını yaymaya başladı.”

“İsmail Maşuki, büyük bir çekiciliğe sahip bulunuyordu. Genellikle camilerde va'zlar verir, tefsir aktarır; aydınlatıcı toplantılar yapıp yol gösterirdi. Halktan ve askerden pek çok insanı kendisine bağlamıştı. Söyledikleri halk arasında gürültülere neden oluyordu.”

“Bir yıl kadar bu çalışmalarını sürdürdü. 935 (1528) yılında, zamanın müftisi olan ibn Kemal Paşazade'nin fetvası ile, bozgunculuğunu yoketme işi din kılıcına havale edildi ve öldürüldü...”¹

Onu her yönüyle tanıtıcı olmasa da Şeyh İsmail Maşuki hakkındaki bilgileri, sadece Osmanlı tarihyazıcılarında değil, belki fazlasını Şeriyye Sicili defterlerinde bulmaktayız. Bu Şeriyye kayıtları bütünüyle Oğlan Şeyh'i mahkûm eden suç delilleri(!), yani onun konuşmalarından seçilmiş şeriata aykırı ve küfür kabul edilen sözlerdir. Bu sözler Divan-ü Hümayundaki özel mahkemede, isimlerinin başında “Hacı, Mevlana, Derviş ve Şeyh” gibi mahlaslar taşıyan 6-7 tanığın ifadeleri olarak dinlenmiştir.

Maşuki'nin sözlerinden çoğu kez çarpıtılıp, en kaba küfürlere dönüştürüldüğü ifadelerde bile nedensellik rahatlıkla kavranabilir durumdadır. Suç kanıtları olarak söylenenlerin hiçbirinde anlamsızlık ve büyük tutarsızlıklar yoktur. Oysa en azından üçüncü ağızdan bize ulaşmaktadır.

Maşuki'nin çeşitli yollarla bize kadar gelen sözlerindeki düşünce ve görüşlerin pekçoğu kendisinin değildir. Ama, bunların yürekli taşıyıcısı ve cansiperhane yayıcısı olmuştur. İsmail Maşuki'ye ilişkin bilgilerin bir kısmı, Şeyhülislam Ebusuud Mehmet Efendi'nin 1567 tarihinde, Gazanfer Dede'nin dinsizlikten soruşturmasına dair başvezire gönderdiği mektupta bulunmaktadır. Bu fetva mektubunda:

“...Ben Oğlan Şeyh'in katledilmesi işinde, alışılmışın dışında fazla çaba gösterip, yavaş ve dikkatli çalışmışımdır. Yargılama sonunda Mevlana Şeyhi Çelebi, onun dinsiz olduğuna karar vermişti. Ben yargılamayı iki-üç meclis daha uzattım. Herhangi bir yoruma asla meydan bırakmıyacak önlemleri aldıktan sonra karar verdim.”²

diye yazan Ebusuud'u, korkunç olaydan tam kırk yıl sonra günah çıkarırcasına bir davranış içine girmiş sanırsınız, ama değil. Kesinlikle yalan söylüyor, Oğlan Şeyh'in bir an önce kafasının kesilmesi için elinden geleni yapmıştır.

1527 yılında Sahn Medresesi müderrisliğinden Bursa ve hemen arkasından İstanbul kadılığına atanmış olan, büyük yükselme hırasına sahip İskilipli Ebusuud Mehmet efendi, kazaskerlerin katılmamış olduğu bu özel duruşmada, Şeyhi Çelebi'den daha yetkiliydi. Şeyhülislam ibn Kemal'in öğrencisi, yani onun yetiştirmesi olarak mahkemenin en etkin üyesi idi. Sadrazam İbrahim Paşa ve kafes ardında duruşmayı izleyen Padişah Sultan Süleyman'a tüm bilgi ve becerisini göstermeye çabalamıştır. Adı geçen fetva mektubunda İsmail Maşuki olayına şöyle giriyor: “Soru: 'Suçlu görülerek katledilen Oğlan Şeyh dedikleri kişi zulmen öldürüldü!' diyen insanlara ne yapmalı?’”

“Cevap: Onun mezhebindeler ise öldürülür!”

Bu girişten hemen anlaşılıyor ki kırk yıl sonra Oğlan Şeyh davası hala tartışılmakta ve yönetimin zalimliği ve baskısıyla bu gencin haksız yere katledildiği yolundadır kamuoyunun düşüncesi. Kaldı ki, zaten bu özel duruşmadan sadece suçlamalar gelmiştir günümüze. Öyle anlaşılıyor ki Şeriyye Sicillerinde, dinsizlikle suçlanan kişilerin savunma kayıtları pek tutulmamaktadır. Ya da Hanefi hukukunun yargılama sisteminde savunma ve suçlunun tanık gösterip, lehinde ifadelerinin alınmasının yeterli işlerliği sözkonusu değildir. Kısacası cevapta görüldüğü gibi, Hanefi inancı dışındaki “mezhepteler ise öldürülür”.

¹ Zeyl-i Şakayik, Tabhane-i Amire 1268 den aktaran Rıza Zelyut, *Osmanlıda Karşı Düşünce ve İdam Edilenler*, İstanbul-1986, s. 192.

² Zeyl-i Şakayik'ten aktaran R. Zelyut, *Osmanlı'da Karşı Düşünce*, s. 114.

Osmanlıda merkezi hükümet kuvvetlenip, Doğu'nun teokratik devlet anlayışı tam yerleşince, artık şeriatın temsilcilerinin dogmatik Sünni düşünceye aykırı görüşler yaşatılmadı. Çünkü egemenlik Sünni anlayışa dayanıyordu ve bu dogmatizme göre yönetilen devletin kanun yorumcuları (ulema) da sistemi kuvvetlendirmek için ellerinden geleni yapacaklardı. Böylece Sünni inanç ve anlayışa aykırı düşünenlere yaşama hakkı tanınmamıştır. Örneğin yine Kanuni Süleyman devrinde ulemaya mensup Kabız adlı bir bilgin, İsa'nın peygamberliğini Muhammed'e eşdeğer ya da ondan makbul saydığı için yargılanmıştır. Ancak birinci yargılamada mahkeme üyelerini altettiğinden katledilemeyince, padişahın müdahalesiyle bir kez daha yargılanmış ve Sünni İslam düşüncesine aykırı hareket ettiğine dair Şeyhülislam İbn Kemal'in fetvasıyla kafası kesilmiştir.³

Kabız'ın iki kez yargılanması gösteriyor ki, Sünni İslam düşüncesine aykırılıkla işlenen dinsizlik suçundan kelle kurtarmak mümkün olmuyor. Kabız divan-ı hümayunda sadrazamın ve kafes ardındaki Padişahın huzurunda, iki divan üyesi Anadolu ve Rumeli kazaskerini yüksek bilgi ve savlarıyla susturarak davayı düşürmüştür.

Nevzade: "Molla Kabız bazı ilimleri biliyordu. Ancak bilgisi ve becerisi o sapıklık tutkusuna zehir oldu. Akli kendisine köstek oldu..."⁴ derken gerçeği dile getiriyordu; Sünni-İslam dışı bilgiler ve olaylara akılla, akılyürüterek yaklaşma dinsizlikti. Çünkü akıl ilim değil, nakl ilim geçeri idi.

Peçevi Tarihi'nde, birinci duruşma sonunda Padişahla sadrazam İbrahim Paşa arasında geçen şöyle bir konuşma görülür:

"Padişah: 'Bir dinsiz bizim divanımıza gelir ve büyük peygamberimizin yüce şanına leke sürecek saçmalar söylemeye güç bulur. Üstelik susturulamaz. Buna sebep nedir?'
Sadrazam:

'Ne yapabiliriz? Kazaskerlerimiz dinsel konularda yeterli bilgilere sahip değiller ki, o lanet adamı susturup konuşamaz edebilsinler...' diye yanıtlayınca Padişah:

"İlim yalnız kazaskerlerin tekelinde olan birşey değildir. Sabah, müfti ile Kabız hazır olsunlar. Ve bu yargılama yeniden yapılınsın!.. diye buyruk verdi."⁵

Olay bütünüyle siyasi ve toplumsal sarsıntılar yaratacak güçteydi. Şeriat bağına ve zulmüne karşı çıkarken Kabız, imparatorluğun hatırı sayılır yoğunluktaki Hristiyan tebasını, destek olarak kullanıyordu İsa peygamberin üstünlüğünü ileri sürerek.

Molla Kabız'ın katlinden sonra henüz bir yıl geçmeden İsmail Maşuki olayı Edirne ve İstanbul'u sarmış; farklı ve çok önemli boyutlarda gelişmiştir. Anlatıldığına göre Pir Ali Sultan Aksarayı, oğlunu Sultan Süleyman'ın isteği üzerine, onun koruması altına Dersaadet'e, yani başkent İstanbul'a göndermiştir. Kendisi hakkında da, şeriata aykırı davranış ve sözlerinden ötürü, Divan-ı Hümayunda açılan duruşmadan sözedilir. Tarihyazıcıları ve Bayrami Melamilerinin yapıtlarında geçtiğine göre, bizzat Sultan Süleyman, savunmasında kullandığı sözler hoşuna gittiği için soruşturmaya katılmıştır. Pir Ali Aksarayı'nın, Mehdilik iddiası ve cenneti yadsıması ve diğer şeriata aykırı sözleri üzerine verdiği tevilli yanıtlardaki ince zekâ ve mizah, Padişah'ı fazlasıyla etkilemiş. Öyle ki, onu cezalandırmak değil, tersine ödüllendirerek Aksaray'a geri göndermiştir.

³ Prof.Dr. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, İstanbul, 1985, s.125.

⁴ *Zeyl-i Şakayik' ten aktaran R.Zelyut, age. s.171.*

⁵ *Peçevi Tarihi'nden aktaran R. Zelyut, age.s.172.*

Şeriat mahkemeleri duruşmalarında suçlanan kişinin kendini kurtarabilmesi için, üç savunma ya da ifade biçimi vardır: söylemiş olduğu sözleri yorumlayarak tevil eder, yani tam tersine çevirir. Ya da “Nakli küfür, küfür değildir” ilkesinden yararlanmak maksadıyla sözlerin kendisinin olmadığını ıspatlamak ve tövbe istiğfar etmekle kendini kurtarır. Ancak ne varki uygulamada dinsizlik; mühlid, rafizi ve kızılbaşlık gibi dinsel sapkınlık olarak nitelenen suçların bağışlanması az görülen olaylardandır.

İsmail Maşuki'nin yargılanmasında Padişah, Molla Kabız'daki başarısızlıklarından ötürü, kazaskerleri duruşmaya çağırılmamıştır. İlk aşamada Şeyhülislamı tayin ederek, mahkemenin bir an önce bitirilmesini arzu etmiştir. Edirne ve İstanbul'da Oğlan Şeyh'i tutan ve ona inanan her sınıftan binlerce insana gözdağı vermek, yandaşları sindirilmek istenmiştir.

Bir bakıma yönetim, genç İsmail Maşuki'nin kişiliğinde, bir-iki yıl önce Anadolu'da Hacı Bektaş soyundan Kalender Sultan ve Baba Zünnun önderliğindeki Rafizi- Kızılbaş(Alevi) başkaldırısının fikir olarak dağdan-kırlardan kente inmesi gibi değerlendirmiştir. Kısa süren özel Divan-ı Hümayun duruşmasında, yeni İstanbul kadısı Ebusuud'un suçlamaları ve altı tanığın aleyhinde verdikleri ifadelere dayanarak Şeyhülislam ibn Kemal, henüz yirmisindeki İsmail Maşuki'nin katline fetva vermiş. Baş kesildikten sonra, toprağa gömülmeye bile layık görülmeyle, bedeni ve başı ayrı ayrı denize atılmak gibi korkunç uygulamaya gidilmiştir.

Oğlan Şeyh'le birlikte kimi tarih yazıcılarına göre 12, kimilerine göre 10 müridi de katledilmiştir. Şeriyeye Sicilinde bunlardan söz edilmediğine bakılırsa, müritleri olan, ayaktakımı dedikleri kişilerden 10-12 sini gelişigüzel yakalayarak, başlarını kesmiş olmalıdır.

Şimdi tarihçilerin anlattıkları, Ebusuud'un fetvası ve Şeriyeye Siciline kayıtlanmış tanık ifadelerinden İsmail Maşuki'nin düşünce ve eylemlerini görelim. Ayrıca düşüncelerinin kaynaklarını; onları kimlerden naklettiği ya da nereden esinlendiğini saptamaya çalışalım.

Yaşamının üçte birinden fazlasını (28 yıldan fazla) Osmanlı Şeyhülislamı olarak geçirmiş olan Ebusuud Efendi; adı geçen fetva mektubunda, İstanbul kadılığı dönemindeki İsmail Maşuki davasında kullandığı suçlama delillerini göstermekte. Bunlardan dolayı katline fetva vermiş olduklarını açıklamaktadır. Kırk yıl sonra getirilen bu açıklama ile, Gazanfer Dede'nin ölüm fetvası için örnekleme yapmıştır.

Aşağıda bu ölümcül(!) kanıtlarından yeri geldikçe özetler geçerken, hazretin kırk yılda akıl-us yönünde bir arpa boyu ilerlemediğini de göreceğiz. Şeriyeye Sicili'ndeki tanıklara gelince: içlerinden Hac Tarak (Büyük olasıyla Hacı Tarık'tır ve onu tercih edeceğiz.) ve Muhiddin'in adlarının sıkça geçmesi; onu her yerde izlediklerini ve bu nedenle ya saray hafiyelerinden ya da Maşuki'nin müritlerinden olup, satın alındıklarını gösterebilir. Bunlar alabildiğince basit ve kaba küfürler biçimindeki ifadelerle ortaya koymuşlardır Oğlan Şeyh'i. Genç İsmail Maşuki bir mutasavvıf ozan olarak, Yunus'tan Seyyid Nesimi'ye uzanan bir çizgide Türkçe şiirler de yazmıştır. Lalizade Abdülbaki (*Sergüzeşt 316, a-b*): “İsmail Maşuki'nin galebeyi cezbeyle, maarifi hakkani ve esrarı rabbaniyi mutazammın türki eşar ve ledünni güftar sahibini olduğunu (yani, İsmail Maşuki'nin coşku halinde söylediği kurallara uygun ve tanrısal sırları içeren Türkçe şiirleri ve gizemli sözleri vardır.)” diye yazmaktadır.

A. Gölpinarlı Süleymaniye kütüphanesinde bir yazmadan beş gazel ve bir mesnevisini saptamıştır.⁶ İsmail Maşuki bu şiirlerinde tanrıyı bilmenin yolunun bir mürşit eteğini tutmaktan geçtiğini; herşeyin insanda gizli ve insan yüzünün tanrıyı yansıttığını anlatır. İnsan evrendeki herşeyden yücedir. Kısacası tanrı insandır, secde ona edilmelidir; Tanrı en açık biçimde ile görünüm alanına çıkar. Yani, onlarda zuhur eder... Dili 16.yy halkın konuştuğu istanbul Türkçesidir. Şiirlerinden bazı beyitler geçerek yakından görelim:

1)...

Tut Hakkı bilmek dilersen ehl-i irşad eteğin
Niceler bilmediler kim böyle erkân gizlidir

Değme bir hor ü hakire hor deyu kılma nazar
Kalbinin bir küşesinde Arş-ı Rahman gizlidir

2)...

Gönüldür menzil-i canan gönüldür vasılı Rahman
Gönüldür aşık ü sadık değil hali temennadan

Çü sensin aşık ü maşuk çü sensin talib ü matlub
Haber vir gel nedir şahım murad olan bu gavgadan

3)...

Suretinde biz ki Hakkın suretin gördük iyan
Men idemez bizi Haktan zahidin efsanesi

Ehl-i aşkın gözüne yeksan görünür daima
Mabed-i abid ile hem rahibin büthanesi

Sırr-ı ekber sahibidir sırr-ı meyhanem benim
Her taraftan cezbeder aşıkları humihanesi

4)...

Senin zatındürür mescüt ana cümle eder secde
Mesacette eger aşık kilisada eger ruhban

(6)...

Veli insan gibi mazhar olimaz zatına hergiz
Ki anı suretin üzre halkettin edüb insan

Aynı hak oldu vücudum kaçma ey hak sureti
Hak ile hak olagör gel vehmi kov, Şeytandır

Kalbin Allah olduğün suretin Rahmandır
Ki mükevvin ismin ey meh haliki ekvandır

Kim ki aşk ile vücudun bildi vü buldu bu gün
Kendi kend özün yitürmedi, ulu sultandır

(Talib ü matlub: isteyen ve istenilen, Yeksan: dümdüz, Mabid-i abid: ibadet edenin tapınağı, cami. Hum: küp, şarap küpü. Mesacit: mescitler. Hergiz: asla. Mükevvin: yaratan, yapan. Ekvan: yapılan, varedilen. Meh: ay Halık: halkeden, yaratıcı)

⁶ A. Gölpinarlı, *Melamiler ve Melamilik' ten aktaran R. Zelyut, age. s. 178-183.*

Yirmi yaşındaki bir gençten, beklenemeyecek tasavvufi olgunluktaki beyitler bunlar. Yukarıda da söylediğimiz gibi şiirlerinin esin kaynağı Yunus ve Nesimi'dir. Hatta yukarıda birkaç beyitini vermiş olduğumuz üçüncü şiiri Nesimi'nin bir gazeline naziredir.

Sarı Abdullah Efendi, *Semerat-ul Fuat* çevirisinde⁷ Oğlan Şeyh'e ilişkin şu bilgileri vermektedir:

“...Maşuki Edirne'ye geldiğinde 19 yaşında idi. Büyük ulemadan biri onun şerefine bir şölen verip, en baş köşeye oturttu.. İstanbul'a geldiğinde ise halk izdiham halinde onu ziyarete gidiyordu. Ona gösterilen ilgi ve sevgiyi haber alan Sultan Süleyman Kanuni; ' Size suikast yapılması ihtimali vardır. iyisimi siz yeriniz olan Aksaray'a dönünüz!' haberini gönderdi.”

“Babasının bazı müritleri de ‘inat etme, celadet gösterme; yerine git, canın tehlikededir!’ diye ısrar ettiklerinde:

“Benim sonum önceden belli edilmiştir; günün birinde kanımın döküleceğini çok iyi biliyorum...diye diretiyordu O. Ey bana öğüt verenler! Benim derdim sizin öğüdünüzden daha üstün. Beni öldürülmekle korkutmayın! Bu boş tehdittir. Ben kanıma susamış biriyim... Aşıklar her zaman için ölüme hazırdır. Aşıkların ölümü bir çeşit değildir; onların bir değil iki yüz canı vardır ve onu fedaya her zaman hazırdırlar, ederler de. Ölüm ve hayat birdir bana; yaşayıp hayatı tattım, ölümü de tadayım...”

Görüldüğü gibi Oğlan Şeyh'in halk arasındaki etkinlikleri kendisine ulaştırılan Padişah, onun derhal İstanbul'u terketmesini istemiştir. Ancak İsmail Maşuki ne Padişah buyruğunu ve ne de dostlarının öğüdünü dinlemiş; İstanbul'dan ayrılmayarak, doğru bildiklerini camiler, mescit, tekke ve sokaklarda halka anlatmayı sürdürmüştür. Osmanlı devleti tarihinde, resmi inancın (Sünniliğin) tapınağı “Allahın Evi” olarak nitelenen camilerinde, devlet dinine başkaldırmış ve aykırı siyasetle kitleleri etkilemiş başka örnek bulamıyoruz. Ölümle korkutulması İsmail Maşuki'nin kılımı bile kıpırdatamamış. Ölümün üstünü üstüne giderek şunları söylemiştir:

“Beni öldürün, öldürün beni! Benim katlimde hayat vardır. Ölüm tatlı şeydir; Kafes kırılınca kuş uçar. Ben aşığım ölüme susamışım, Beni öldürünüz!”

Oğlan Şeyh'in yine *Semerat-ul Fuad*'da geçen bu sözleri, Hallacı Mansur (857- 922) *Divan*'ındaki ünlü “Uktulüni ya sikati, inna fi katli hayati, mamati!-Ey eski dostlarım, beni öldürünüz! Yaşamam öldürülmemdir benim”⁸ diye başlayan kasidesinden uyarlamadır. Demekki Maşuki Hallacı Mansur'u çok iyi incelemiş ve onun Enelhak (Ben Tanrıyım) inancını benimsemiştir. Benimsemek bir yana, bunu yaşama geçirmenin korkusuzca siyasetini yapmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı'nın⁹ “Melamiler arasında babadan oğula, şeyhten müride intikal eden rivayete göre; Şeyh Maşuki müritlerini zikrettirirken zikir sırasında ‘Allah! Allah!’ yerine ‘Allahım! Allahım! (yani Allah benim! Allah benim! anlamında)’ dedirtirmiş” diye yazmış olması bu gerçeği açıklamaktadır. Bize ulaşan sözlerinde, birçoğu tanıklar tarafından kaba küfürler biçimine dönüştürülmüş de olsa, şiirlerinden çok daha yalın ve doğrudan anlatım vardır. Esinlendiği ya da alıntı yaptığı ustalarının sözlerini basitleştirerek, bazan ince bir alay içinde halka-dinleyicilerine sunmuştur.

⁷ Aktaran R. Zelyut, *age. s. 189-190*

⁸ Bkz. *Louis Massignon, Hüseyin Mansur Hallac, Diwan, s.54*

⁹ *Melamilik ve Melamiler, s. 48*

R. Zelyut'un yerinde değerlendirdiği gibi İsmail Maşuki, “yaman bir propagandacıdır. Ve yüksek etkileme gücü vardır. Konuşmaları ve davranışlarından çok iyi eğitim gördüğü anlaşılıyor. Şiir gücü de yüksektir. Bu nedenle halkı ve askerleri de etkisi altına almakta, yandaşları hızla artmaktadır. Gelişmelerden kaygılanan ve bir ayaklanmadan korkan yönetim, onu İstanbul'dan uzaklaştırmak ister. Maşuki direnir ve Osmanlı uleması harekete geçer.”¹⁰

Duruşmada Ebusuud Efendi İstanbul kadısı olarak Maşuki'yi “Zikrullah ederken, devran ve raks yaptığı; şarap içip müritleriyle birlikte coşku içinde Yunus Emre'nin,' *'Cennet cennet dedikleri/ Birkaç köşkle birkaç huri/isteyene ver sen anı/ Bana seni gerek seni ve Sen bir ulu sultansın/ Canlar içinde cansın/ Çün iyan gördüm seni/ Pinhan kapısı değil'* şiirlerini söylediği; namaz ve zekâta ilişkin bir çabası olmadığı” için suçlamış ve fetvasında aynı şeyleri değişik biçimlerde paragraflar dolusu yineleyip durmuştur. Sonunda:

“El Cevap: Bu halleri ve sözleri tam anlamıyla fuhş olduğu gibi, cennet hakkında söyledikleri de açık küfürdür. Sonra bu suçları tapınma sayarak, yüce ayeti buna kanıt göstermekle kâfir olmakta; tövbe edip dönmediği takdirde, kesinlikle katledilmelidir.” diyerek kendi hissesine düşen ölüm yargısını vermiştir.

“Tapınmanın belli bir biçimi yoktur. ‘Allahı ayakta iken, otururken ve yanüstü yatarken anınız!’ ayetinin¹¹ anlamı Tanrıya her durumda tapınabilirsiniz demektir. Raks da bu durumun içinde değerlendirilmelidir. Peygamberin, 'kendinizi kime benzetirseniz ondansınız' hadisi gereği, raks(sema, semah kastediliyor) etmek göklerde uçan meleklerle benzemektir. İslamın peygamberi de raksetmiştir...Bunlar zevk halidir. Ulema zevk sahiplerinin sırlarını bilemez!” diyordu İsmail Maşuki.

Şeyh Bedreddin ise şöyle söylüyor bu konuda:

“Tanrı Kuran'da ‘...Yeryüzü yaşamı bir oyun, eğlence ve oyalanmadır.’ der. Özleri doğru olanların güzel ses duyunca götülleri Tanrıya yönelir. Onlar için raks-sema hem yararlı hem uygundur. İnsanı Tanrıya yaklaştıran bu işe yasak demek, hiçbir müslümana yakışmaz.”¹²

İşte Maşuki tapınma yerleri (cami, mescit ve tekkeler) ve açık toplantılarda Kur'an'dan ayetler ve hadis okuyup, yorumlayarak -Ebusuud'a göre cezası ölüm olan- bu suçları(!) işlemiştir. Oğlan Şeyh cennete inanmamaktadır. Sadece Yunus'un şiirlerini okuyarak cennetle alay etmemiş. Şerriyye Sicili'nde belirtildiği üzere tanık Hacı Tarık şu ifadeyi vermiştir:

“Oğlan Şeyh namaz kılanlara; ‘Cenneti gidip göreyim diye namaz kılmaz mısınız? Sizin cennet dediğiniz yere biz merkebimizi bile bağlamayız!’ dedi.”

Yine Hacı Tarık ve Muhiddin'in tanıklıklarına göre Şeyh İsmail Maşuki: “Şeriatın haram dediği herşey helaldir!”¹³ diyerek zaten Sünni inancın, Şer'i Şerif ve yorumlarının karşısındadır. Onları reddetmektedir.

Genç İsmail Maşuki Kuran'ın “kadim, yani ezel ve ebed olan, yaratılmamış yaratan” Allahını tersyüz edip insana çevirmiştir. Derviş Muhammed bin Abdulgani ve Muhiddin'in tanıklıklarına bir gözatalım:

¹⁰ R.Zelyut, *age s.176*.

¹¹ Kur'an, *Ali İmran, 191*.

¹² İ.Zeki Eyuboğlu, *Şeyh Bedreddin ve Varidat, s. 205, V.29*.

¹³ *Şerriyye Sicili No. 4/2*'den tanıkların sözlerini aktaran R.Zelyut, *age s.190- 191*.

“Oğlan Şeyh diye bilinen İsmail adındaki kişi: ‘insan kadimdir demiştir; insana hiçbirşey haram olamaz! Her insan tanrıdır. Her biçimde gözükür odur. Görünür tanrıya tapalım. Ruh bir bedenden çıkıp, başka bir bedene girer. Kabir azabı diye birşey de yoktur, hesap günü de!...”

Maşuki'nin bu söyledikleri yeni değildir. Özellikle o *Varidat*'ı çok iyi incelemiştir. Şeyh Bedreddin'in aşağıdaki sözlerinin, sanki sadeleştirilmiş yansımalarıdır:

“Tanrıdan başka tapılacak tanrı yoktur’ sözü, evrende tanrıdan başka varlık yoktur demektir. Tanrı kendini yansıtan niteliklerle görünüş alanına çıkar. Bu nedenle her nesne tanrıdır. Bir insan ben tanrıyım derse, bu doğrudur...Dünyada insan suretinde tanrıdan başkası yoktur...Bu gövde ile ayrıntıları dağılıp, yokolduktan sonra yeniden birleşip eski haline dönemez, yeniden varolamaz... Kadın erkek ilişkisi (evlenme) yoluyla insansoyu türer... Ahiret işleri duyu evreniyle ilgili değildir; huriler, cennet köşkleri, yemiş bahçeleri yalnız düşler ülkesinde vardır...”¹⁴

Şeriyye Sicili'nde tanık Muhiddin ve Hasan bin Abdullah'ın bildirdiğine göre İsmail Maşuki, şeriat tapınmaları ve islamin koşulları hakkında şöyle konuşmuştur:

“Şarap aşk kamışı, tanrısal coşkudur ve inançlı kişilere helaldir. Yemek, içmek, yatmak, uyumak hepsi tanrıya tapınmadır. Oruç, zekât hac ise yezide cürüm için geldi; boş şeyler bunlar! (*Son söz Yunus Emre'nin, 'Oruç namaz hac zekât cürm ü cinayettürür' dizesinden uyarlamadır. İ.K.*)”

“Gerçek inanan kişinin yılda iki kez bayram namazı yükümlülüğü vardır; kalanı sıradan insanlar içindir. Yani birbirlerinin semerlerini yememelerini önlemek için konulmuştur. O iki namazda da secde yerinde beni (insanı) göreceksiniz.”

Yine Hasan bin Abdullah tekbaşına tanıklığında şunları anlatıyor:

“Oğlan Şeyh evinde müritlerinin istemiyle namaz kıldırılmış. Ancak iki rekâttan sonrasını yasaklayıp şöyle demiş; ‘Velilerin arkasında iki rekât namaz kılmak yeterlidir.’”

Şeyh İsmail Maşuki'nin kaba küfürlere çevrilip, Divan-ı Humayun duruşmasında sunulmuş sözleri de çok akıllıca ve nesnel yorumlara açıktır. Muhiddin onun,“zina ve livata neden suç sayılıyor? Toprak toprağa girmektedir; bunlar aşkın lezzetidir” dediğini ileri sürüyor. Mevlana Muslihiddin ise şunu anlatmıştır:

“Bazı azgın dinsizler: ‘Bizim avradımız ve oğlanımızın hepsi senin yoluna...’ deyince Şeyh ismail Maşuki: ‘Avradınız, oğlanınız ve komşunuz size (birbirinize) helal olduğu gibi, cümlesi velilere de helaldir,demiş.’”

Muhiddin son verdiği ifadesinde Oğlan Şeyh'in “oğlanı ve kızı yaratan sizsiniz; gidersen bir kadınla yatar, neşeyle akıtır tohumlarsın onu. Sonra da Allah yarattı, dersin” diye konuştuğunu belirtmiştir.

İsmail Maşuki halkın karşısında bu biçimde kesinlikle konuşmamıştır. Ancak açıklanması, kafalara iyi yerleştirilmesi gereken ve anlaşılması güç fikirleri desteklemede ve anlaşılır kılmak için bir güldürü havası içinde kullanmış da olabilir. İnsan için: “Her kişi tanrıdır; kadimdir yaratılmamıştır.Görünür tanrıya tapalım!” diyen Maşuki hiç kuşkusuz Kutsal

¹⁴ İ. Z. Eyuboğlu, *age* s.303, 294,301, 293-294; *Varidat*.28, 2, 20, 1 ve 3)

kitapların söylediği, “Tanrının insanı topraktan yarattığına” inanmamaktadır. Bunu tartıştığında karşısına çıkan bir kimseye ya da ulemaya; “öyleyse zina ve livata suç sayılmamalı. Çünkü toprak toprağa girmektedir” niçin demiş olmasın?

Ayrıca, Maşuki “görünür tanrıya tapalım!” derken, Ali'nin “Ben görmediğim tanrıya tapmam” sözünden kaynaklanmaktadır. Tanık Muhiddin'in, Maşuki'den duyduğunu ifade olarak verdiği, “Oğlanı ve kızı yaratan sensin...” ile başlayan son cümleleri, bir biyolojik gerçeğin o gün yapılabilecek en yalın açıklamasıdır. Ayrıca yukarıda geçtiği gibi Şeyh Bedreddin de benzer bir cümle söylemiştir.

“Avradınız, oğlanınız ve komşunuz size helaldir. Size helal olan Velilere de helaldir” biçiminde mahkemeye sunulan sözler ise, onun o r t a k ç ı - b ö l ü ş ü m c ü düşüncesinin çarpıtılmasıdır. Dede Sultan (Börklüce Mustafa) nın kıyamında bayraklaşan, Şeyh Bedreddin'in “yarın yanağından başka herşeyde ortaklık” ilkesini, Osmanlı tarih yazıcıları ve Şeriat fetvacılarının ağızbirliği etmişçesine “Kadınları da ortak kullanmak...” biçiminde açıklamalarına benzemektedir. Ama onların yalanlarını, çağdaş Bizans tarih yazıcısı Dukas'ın Börklüce hakkında yazmış oldukları ortaya çıkarmaktadır.

Ne yazık ki İsmail Maşuki'nin yaptığı konuşmalar ya da -daha eskilerin deyimiyle- *Şatiyye*'lerinin tümü yandaşları tarafından yazılarak günümüze taşınmamıştır. Buna rağmen düşmanları tarafından küfür olarak bize ulaştırılanlar, onun büyük isyancı kişiliğini çok iyi yansıtmaktadır.

Osmanlı başkentinde o güne değin görülmemiş bir biçimde yönetimi, ulema ve umerayı aykırı düşünceleriyle titreten Maşuki yaşatılmamıştır. O Sünni dogmatizminin karşısına, aldığı eğitim, bilgi ve gözlemlerden elde ettiği toplumsal kazanımlarla oluşmuş bilinç düzeyinin desteğinde dikilmiş ve genç yaşının tüm dirilik ve korkusuzluğuyla tekbaşına Muhteçem Süleyman'a tahtında korkuyu yaşatmıştır.

“935 hicri, yani 1528 yılında kısa bir mahkeme sonunda, Atmeydanı'nda kafası kesilip, başı ve vücudu ayrı ayrı Ahurkapu'dan denize atılmıştır. Halk arasında ermiş velilerden biri olarak saygı görmekte olan Oğlan Şeyh, müritlerinden birinin düşünce girip, cesedinin üç gün sonra karaya vuracağını ve arkasından başının geleceğini söyler. Derviş tarif edilen yerde beklemiştir. Önce cesedi, bir gün sonra da başı ortaya çıkmış Şeyh'in. Ve ikisini birleştirerek gömmüş. Sonra Kayalar adı verilen bu yere azizin türbesi yaptırılmıştır.”¹⁵

İsmail Maşuki, diğer adıyla Oğlan Şeyh hakkında Osmanlı tarih yazıcıları, Şeriat Fetvacıları, *Şeriyye Sicili*, karşıtları ve yandaşları tarafından anlatılanların her biri onun yaşamının son yılındaki büyük dramının bir sahnesini oluşturacak çeşitliliktedir.

Öyleki en gerçekçisinden tutunuz da, en olunmazına değin Oğlan Şeyh üstüne anlatılan olaylar, bu dramının bütünselliğini tamamlamaya hazırdılar. Bunun farkına vardığımızda onları dönemin siyasal, toplumsal ve güncel yaşamı içerisinde birleştirip değerlendirmeyi ve denedik. Böylece "*İsmail Maşuki Duruşması*" oyunu ortaya çıktı.

Son olarak sevimli Evliya Çelebi'mizin kimden yana olduğu pek anlaşılamiyan, abartılı betimlemelerinin arasındaki, İsmail Maşuki olayına ilişkin özü birlikte yakalamaya çalışalım:

¹⁵ Ayvansarayı, *Hadikat'ül Cevami*, c.i, 124.

“...Ziyaretgâh-ı Şeyh İsmail: Bu zat katlonularak cesedi mübarekleri Ahurkapu'dan deryaya bırakılmış. Ol vakt Padişah Hisar'da Kandilli Bağçe'de imiş. Bir de görürler ki (*Herhalde Muhteşem Süleyman'ın düşlerine girmiş olmalı İ.K.*) Şeyh-i aziz on halifesiyle Kandilli Bağçe önünde zuhur idüb, deryada derya gibi cuşa gelerek semâ itmeye başlar. Padişaha hitaben; ‘Hünkârım! Bizi nahak yere katlettiler; arz-ı hale geldik.’ dirler. Ve tamam bir saat orada semâ idüb, Hünkâr-ı sahib- i hali hüngür hüngür ağlayarak(!) akıntıya katılıb taa Durmuş Dede tekkesinin önüne varırlar... Hakir üzerlerine on gece nur yağdığını müşahede iden canlarla görüşüm.”¹⁶

Osmanlının Sünnilik dışındaki aykırı düşünceye (heterodoksie) yaptığı acımasız baskının kurbanı, Kanuni Sultan Süleyman'a karabasanlı düşler gösteren, padişah tahtını titreten bu yiğit isyancıyı saygıyla anıyoruz.

İSMAİL MAŞUKİ DURUŞMASI (OĞLAN ŞEYH)

KİŞİLER:

OĞLAN ŞEYH İSMAİL MAŞUKİ *19-20 yaşlarında yakışıklı bir genç*

PİR ALİ SULTAN AKSARAYİ *Oğlan Şeyhin babası*

ŞEYH YAKUB HELVAYİ *Helvacı Baba; Oğlan Şeyhin hamisi*

1. SUHTE (MEDRESE ÖĞRENCİSİ)

2. SUHTE (MEDRESE ÖĞRENCİSİ)

3. SUHTE (MEDRESE ÖĞRENCİSİ)

1. KADIN

2. KADIN

SÜTÇÜ

BOZACI,

ZERZAVATÇI

ODUNKIRICI

(Bu kişiler aynı zamanda ‘Kesikbaşlar, Suhteler ve Sokaktaki Kadınlar-Erkekler korosu’ topluluklarını oluştururlar)

DİVAN-I HUMAYUN HEYETİ:

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN *Osmanlı Padişahı*

¹⁶ *Seyahatname*, s.546

*Şeyh İsmail Maşukî'nin eylemleri hakkında daha fazla bilgi edinmek, Muhteşem Süleyman ve Şeriat yönetiminin zulmünü öğrenmek istiyorsanız, “İsmail Maşukî Duruşması” oyununu sabır ve dikkatle sonuna kadar okuyunuz. Yiğit isyancı Maşukî sahneye çıkmak ve 1528 yılında yaşanan haksızlıkları ve zulmü sergilemek için, kendisi kadar cesur; Padişah'tan ve kendini padişah sayanlardan korkmayan tiyatro yönetmenleri arıyor, duyurulur!

İBRAHİM PAŞA *Osmanlı sadrazamı*
İBN KEMAL AHMET ŞEMSEDDİN *Osmanlı Şeyhülislamı*
EBUSUUD MEHMET EFENDİ *İstanbul kadısı*
MEVLANA ŞEYHİ ÇELEBİ *Eyüb kadısı?*

TANIKLAR:

DERVİŞ MUHAMMED BİN ABDÜLGANİ
MEVLANA HAYRETTİN KARACA MUHİDDİN
ŞEYH ALAADDİN BİN NASUHİ
HACI TARIK
HASAN BİN ABDULLAH
MEVLANA MUSLİHİDDİN

KİLERCİBAŞI, BİRKAÇ KAPIKULU, ÇAŞITLAR, KATIPLER, ÇAVUŞLAR, GÜVENLİKÇİLER, İKİ DİLSİZ-HADİM ZENCİ, ZİNDANCI, ASKER v.b
(Bu kişiler sadece birkaç kez sahnede gözükürler, konuşmazlar)

ANLATICI:*(Lalizade Abdülbaki, Müstakimzade Süleyman Sadeddin, Nevizade Atai, Şeriyeye Sicili Kâtibi, Sarı Abdullah Efendi, Müneccimbaşı Ahmet Dede, J. Baptiste Tavernier, Ayvansarayi, Evliya Çelebi gibi tarihyazıcı Osmanlı yazarlarının kimliklerinde İSMAİL MAŞUKİ hakkında kısa bilgiler geçer.)*

NOT: *Oyunun metninde “...” (tırnak) içinde yazılı olan bütün sözler, yaşanmış ve belgelere-kitaplara yansımış olayın kişilerinin kendilerine aittir.*

YER: Aksaray, Edirne, İstanbul

YIL: 1528, Kanuni Sultan Süleyman'ın Padişahlığının sekizinci yılı.

1) ÖNOYUN: DENİZ YÜZÜNDE DEHŞET YA DA SULTAN SÜLEYMAN'I KORKUTAN RÜYA

(Anlatıcı Evliya Çelebi'nin kimliğinde Ayvansarayi'den alıntılar geçerken, perde yavaş yavaş açılır. Tam açıldığında Evliya kendi bilgilerini vermeğe başlamıştır. Sahne Bebek koyunu simgeler; hafif dalgalı deniz yüzeyi ve kıyıda Kandilli Bahçe. Sol arka köşeye yakın bir düzeye kandillerin asılı durduğu bir avize ve bir ağaç dalı altında çok süslü bir Padişah kolluk-kanapesi vardır. Padişah kanape üstünde uyumakta ve başucunda iki zenci onu çok yavaş biçimde yelpazelemektedir.

ANLATICI-EVLIYA ÇELEBİ (*Seyahatname C 1, 450*):

Ayvansarayi, “*Hadikat'ul Cevami*”de (C 1, 125)” şöyle beyan eyler: “Pir Ali Aksarayi'nin Oğlan Şeyh adıyla ünlenmiş oğlu İSMAİL MAŞUKİ (935) 1528 yılında Şeyhülislam Ibn Kemal Paşazade'nin fetvasıyla katledilip, cesedi denize atıldıktan üç gün sonra Bebek koyundaki Kayalar Mescidi'nde karaya vurmuş. Bir dervişine dahi rüyada görünerek, orada gömülmesini tembih eylemiş. Başsız cesedini gömdükten bir gün sonra kutsal başı dahi gelince, onu da yanına defneylemiştir...” Ben fakir, çevreden sorup soruşturmuş ve türbesine on gün nur yağdığını görenlerden dinlemiştir ki:

“Şeyh İSMAİL MAŞUKİ katledilerek mübarek cesedi Ahurkapu’dan deryaya bırakılmış. O vakit Padişah Hisar’daki Kandilli Bahçe’deymiş. Bir de görürler ki Aziz Şeyh, kendisiyle birlikte katledilen on halifesi ile Kandilli Bahçe önünde ortaya çıkıp, deryada derya gibi coşmuş semah etmekte...”

(Evlia olayı anlatmaya başladığında Sultan Süleyman’ın konumu değişir ve düş görmektedir. Ak kefenler içinde ve önlerinde Maşuki olmak üzere 10-12 kişi coşkulu bir müzik-Bir Alevi semah müziği uygun düşebilir. - eşliğinde sahnede, deniz yüzünde dönmeye başlarlar. Sahneye püskürtülmüş deniz mavisini duman içinde (semah) dönen maktullar, Padişahın zalimliğini belirleyen çok etkileyici bir görünüm vermelidir. Örneğin: Kesik başları koltukları altında dönebilirler veya başları kabak, boyunlarında başlarının kesildiğini belirleyen kan kıvrımlı bezler bağlıdır. Bu korkunç görüntüleri içinde dönerlerken, Padişah korkuyla büyümüş gözlerini onlara dikmiş, kıpırdamadan koltuğunda oturmaktadır. Sonra maktulların dönmeye yavaşlar, tam önüne gelmişlerdir; Hamzavi Melamilerinin Padişaha bedduasını toplu halde okurlar.)

KESİKBAŞLAR KOROSU: “Ey Padişah niçin haksız yere bizi katlettirdin? Kalır mı sanırsın bu dünya zalımlara? Dileriz tahtının altından yel geçsin, sarayının üstünden sel geçsin! Ey İlahi! Padişahın ayağını üzengiden çıkarma! Sultan vekilleri, vezirleri ve saray kapıkullarının elleriyle başlarını kaşımaya mecal verme! Ne zaman ki, halk huzur ve rahatta olup, kendi alemlerinde bulunalar. HUUU erenler!”

(Maktullar hızlı semah dönüşüyle dalgaların arasında kaybolurlar. Padişah yattığı yerden korkuyla uyanır.)

SULTAN SÜLEYMAN *(Olanca gücüyle bağırır)*: Yetiiiişş! İbrahiiiiim Paşaaam! Maşuki deryadan çıkmış geliyoorr! Beni tahtımdan alaşağı edecek, yetiiiişş!

ANLATICI-EVLIYA ÇELEBİ *(Işıklar kararırken ses arkadan gelir.)*: Ölüsünün bile Padişaha korkulu düşler yaşattığı, Oğlan Şeyh adıyla tanınmış İSMAİL MAŞUKİ gibi civanmert, bir yiğit genç neden katledildi? Kimdi bu genç? Ne suç işlemişti? Başa dönelim; Orta Anadolu’da bir küçük kasabaya, Aksaray’a gidelim!...

BİRİNCİ BÖLÜM

1) DERSAADET İSTANBUL’A BİR CİVAN YOLCU VAR

SAHNE 1

Aksaraylı Şeyh PİR ALİ SULTAN genç oğlu İSMAİL MAŞUKİ ile yalnızdırlar. Dışarıdan müritlerin ve haremden kadınların ağlama sesleri iççeğişleri duyulur. İSMAİL MAŞUKİ yolcu kıyafetinde ve kitap dolu bir terki önünde heybesi odanın ortasında durmaktadır.

PİR ALİ SULTAN *(Önce duvarda bulunan dolap görüntüsündeki gizli kapıya vurarak, sonra dışarı doğru pencere yahut kapıdan bağırır)*: Susun artık, kesiniz ağlayıp sızlamayı! Beni kuzucuğumla, civan Şeyhimle başbaşa bırakınız. Şöyle bir yalnız kalıp söyleşmek ve baba-oğul iki Şeyh konuşup tartışmaktır muradımız.

İSMAİL MAŞUKİ *(Gençliğinden umulmadık olgunlukla)*: Babamız bizi onurlandırıyor “Şeyh”diyerek. Bu bir icazet midir?

PİR ALİ SULTAN (*Onu bağına basıp alından öper*):Beli oğlum, sen onu çoktandır hakettin. Şeyhlik yaşla değil başla, yani irfanla ve kafadaki bilgilerle ölçülmelidir. Sen geniş bilgi ve hünerlerinle, zaman zaman beni bile müritlerimin önünde zor durumda bırakıyorsun. Onların sana karşı ne denli saygılı davrandıklarını ve seni “Küçük Dede, Küçük Şeyh” diye çağırıldıklarını biliyorum. Otur şöyle yanıma. Yolcu yola düşmek gerek, ama önce konuşmak gerek!

İSMAİL MAŞUKİ: Doğru söyler Şeyh babamız; öğütlerine ihtiyacımız var. Konya ve Aksaray medreselerinde öğretilmeyenleri de bize öğreten en büyük öğretmenimizsiniz. Kendisini dinlemek görevimizdir ve elbetteki yararımızdır. Bizi İstanbul'a gönderirler. Ama ne orada Padişahla aralarında geçenleri anlattılar ve ne de beni niçin oraya yolladıklarını söylerler. Mademki bana sözle de olsa şeyhlik icazeti veriyor ve kendinize eşit görüyorsunuz; önce bunu anlatmalısınız. Saray çavuşu silahlı neferleriyle gelip sizi evden apar-topar aldıklarında, hem ev halkın bizler, hem de müritlerin sizden umut kesmiş ve kanlı yaşlar akıtıyorduk. Oysa babamız kürklü kaftanlar içinde ve atlı korumalı bir arabayla çıkageldi.

PİR ALİ SULTAN: Farkındayım oğlum. Evimin eşiğine adım atalı beri benden açıklama bekliyorsun. Kimseye bir açıklama yapmak ve hesap vermek zorunda değilim. Ama benim Küçük Şeyhime, eleştirileceğimi bile bile anlatacağım olup bitenleri.

Umarım hoş görürsün, Padişah buyruğuyla yaşamakta olduğumu. Aynı buyrukla kurbanlık kuzu gibi İsmail'imi İstanbul'a yolcu etmemi de bağışla. Zaten benim bir iki yıllık ömrüm kalmış!

İSMAİL MAŞUKİ: Kurbanlık kuzudan ve ölümlerden söz etme. Zaten hergün haksız yere binlerce insan öldürülüyor. Ölümünden korkum yok benim. Korkum; ölüme kadar

çok şey söyleyememek, öğrendiğim gerçekleri yeterince yığınlara haykıramamak! Hergün insanlar boğazlanıyor dinden çıkmış rafizi-kızılbaş diye; duymaz mısın Kızılırmak kan ve ceset akıyor babacığım? Ölümün adı mı olur? Sen Süleyman Padişah'ın, Süleyman peygambere benzeyip benzemediğinden söz et! Aranızda neler...

PİR ALİ SULTAN: Dua edelim ki; kendini Süleyman peygambere benzetmek iddiasındaki “Padişahın, ayağı üzengiden eksik olmasın!”, oğlum!

İSMAİL MAŞUKİ: Va'zlarından dolayı sapkınlıkla suçlanıp İstanbul'a götürüldün. Padişahın ayağı üzengide miydi? Yani at binip sefere mi çıktı? Ondan mı kurtuldun?

PİR ALİ SULTAN: Acem diyarına sefere çıkmaya hazırlanmaktadır. Ama ben aklımı kullanarak kurtuldum.

İSMAİL MAŞUKİ: Nasıl yani? Konuşmalarında: sizi kurtaracak bir Mehdi'nin geleceğine inanmayın! Ama gerçekten bir Mehdi'nin gelmesini istiyorsanız ; “ o Mehdi benim! Ne cennet ve ne de orada akan süt, şeker, bal ve kevser ırmakları yoktur; cennette sandığınız o dört ırmak da benim dergâhımdadır!” diyorsun. Zındıklığın ihbar ediliyor Padişaha. Ama zındıklıkla suçlanan babamız, ipek urba ve kürkler içinde geri geldi.

PİR ALİ SULTAN: Aklımı kullandım dedim ya! Söylediklerimi farklı anlamlandırdım.

İSMAİL MAŞUKİ: ‘Hayır öyle değil, şöyle demiştim!’ diye değiştirip, yadsıdın mı söylediklerini?

PİR ALİ SULTAN: Hayır yadsımadım. Tam tersine söyledim, dedim. Padişah özel olarak benim dava için kafes arkasından meydana çıktı. Sadrazam İbrahim Paşa, büyük müftü İbni Kemal, kadı ve kazasker şaşırıp kalmışlardı. Süleyman Padişahın kendisi sorguladı beni.

İSMAİL MAŞUKİ: Öyleyse söylemiş olduklarına yeni anlamlar verdin.

PİR ALİ SULTAN: Öyle saygıdeğer Şeyh efendi. Değişik yorumlar yaptım. Çok hoşlanacağı sözler ettim. Benden çok önce ünüm İstanbul’a vardığından, fıkralarım-kıssalarım kulağına gitmiş. Örneğin birini kendine göre yorumlayarak, soruşturmanın ortasında anlatıp anlatıp güldü.

İSMAİL MAŞUKİ: Dur tahmin edeyim. İbrahim Ethem üzerine söylediğin o ince anlamlı söz olmalı.

PİR ALİ SULTAN: Tam üzerine düştün. Padişah: 'Pir Ali Aksarayı! Öyleyse haydi beni de aydınlat! Ben bile zaman zaman şu tahttan bıkiyorum!' diyordu.

İSMAİL MAŞUKİ: Anlaşıyor ki, Tokatlı Molla Lütü'nin uyguladığı gibi yorum yoluyla yadsımaya gittin. Birkaçı yol heybemde bulunan eserlerini okurken hayran olduğum; aklına, düşünce ve felsefesine özendiğim koca bilginin bu kendini küçültücü davranışlarından nefret ettiğimi biliyorsun. “Kadınların geometri bilmeyenleri, kararlarında kesinlikle hatalıdır.” sözü çok değerli? Yani herşeyi Hanefi Şer’i hükümleri ile çözüme kalkmayın, kendi düşünce ve aklınızı da kullanın, gözlemlerden yararlanın, demektir bu. Hele bir diğer kitapçığında gökkuşağının oluşumunu akla uygun anlatışı; güneş ışığı ve su taneciklerinin bir oyunu olduğunu söylemesi ne kadar doğru! Yazbahar boyunca üzerinden dere akıp, çavlan geçen 'evliyalar mağarası'na yağın nurun esrarını bu bilgilerle çözdüm. Güneşli günlerde mağaranın ağzına toplanıp, suyun altından gözlediğimiz allımorlu nur, bu gökkuşağından başkası değildi. Molla Lütü'nin kitabını okuduktan sonra bunun güneş ışığı ve su taneciklerinin oyunu olduğunu hemen anladım; evliya kerametiyle filan ilgisi yoktur.

PİR ALİ SULTAN (*Telaşlı*): Yavaş konuş oğlum. Böyle şeyler yüksek sesle konuşulmaz. Müritlere de hiç sözetme aklınla çözdüğün mucizelerden, kerametlerden filan!

İSMAİL MAŞUKİ: Etmedim henüz. Edeceğim günler gelecek! Ancak Molla'nın yazısının sonuna “Bunları söyleyenler dinsiz felsefecilerdir, ben nakilciyim. Günaha girmek istemiyorsanız inanmayın sakın!” notunu düşmesi bana ters geldi. Sanki bu inkarla canını kurtardı mı? “Tam 200 kişi yalancı tanıklık etmişti Molla Lütü'nin dinsizliğine!” Sahi, zındıklık dedikleri aykırı düşünceden öldürüleli, oldu mu bir kırk yıl?

PİR ALİ SULTAN (*Oğlunu hayran hayran ama üzgün dinlemektedir*): Hayır oğlum, tam otuz üç yıl oldu. İstanbul'da birkaç dersini izlemek onuruna erişmiştim. Ama ben kınamıyorum bu davranışını. O kitabı yazdıktan sonra yaşadığı yılları, bu satırlara borçlu olduğunu söylersek abartmış olmayız inan. Ölünceye dek yüz kadar ilim üstüne kitap yazdı. Ben haşa kendimi Molla Lütüfi gibi akıllı ferasetli göremem. Ama o anda koca Molla aklıma düştü ve bana yol gösterdi onun latifeciliği!

İSMAİL MAŞUKİ: Nasıl bir yol gösterdi?

PİR ALİ SULTAN: Benim yaşı küçük, akıllı büyük Şeyh'ime, ayan olmalıdır duruşmamın nasıl geçtiği. (*Ince bir alayla*) Göstersin ermişliğini, keramet göstereyin! Onun için tahmin etmek güç değildir.

İSMAİL MAŞUKİ (*Yerinden kalkarak odada bir süre gezinir. Gözleri kapalı düşünmekte ve bazı el hareketleri yapmaktadır. Birden babasına döner*): Şeyh babam bilirler ki ben inanmam keramete. Birtakım olağandışı olayları keramet diye adlandırmak, düşünmek ve akılyürütmekten kaçmaktır. Gelecekte haber vermek için uzak görüşlü olmak ve kılı kırk yararak akıl yürütmeyi bilmek lazım. Geçmişten söz etmek ve onu sağlam değerlendirmek ise geniş bilgi gerektirir.

PİR ALİ SULTAN (*Sözünü keser*): Benim güzel oğlum, maşuk İsmail'im yavaş konuş. Kimse duymasın bu sözlerini. Yanımız yöremiz çayı dolu, müritlerimden biri tarafından ihbar edildiğimi unutuyorsun. En yakınıla bile konuşurken, düşüncelerine bir kılıf uydur ve onu giyirerek sunmasını bil. Babanı örnek al pişman olmazsın!

İSMAİL MAŞUKİ: Ben derimki Şeyh babamız bu öğütlerini şimdilik bıraksınlar. Bana anlatacaklarını, benden dinlemek istiyorlarsa hazırlansınlar. Kendisine duruşmasını yeniden yaşatacağım. Haftalardır hayalimde canlandırıyordum.

SAHNE 2

İSMAİL MAŞUKİ babasının şaşkın bakışları arasında duvardaki dolabı iterek, açıp odadan çıkar. İçeriden önce bir kadınların yüksek sesle ağlamaları gelir ve dışarıdan erkek ağlamaları buna karşılık verir. Pir Ali şaşkınlığı daha da artmış, pencereden dolap-kapıya gidip gelerek üzüntülü bir pandomima çıkarır. Az sonra haremde ağlama kesilmiş, kısık gülme sesleri gelmeğe başlamıştır. Ancak dışarıda ağlamalar hala sürdüğünden, Pir Ali ortada komik bir biçimde kalakalmış vücut hareketleri geçmektedir. Bu anda İSMAİL MAŞUKİ Sultan Süleyman kılığında içeri girer. Pir Ali birden kendini Divan-ı Hümayun'daki duruşmada hisseder, o havaya girerek oynarlar.

PİR ALİ AKSARAYİ (*Önünde yere kapanarak kaftanının eteklerini öper*): Yüce Padişahımız efendimiz, başışlasınlar bu aciz kullarını. Pir Ali Aksarayı haşaa, şeriata aykırı hiçbir iş tutmamıştır ömrü boyunca.

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ (*İyi bir öykünmecidir*): Kalkınız Pir Ali Aksarayı. Sizin gibi büyük bir şeyhe yerlere kapanmak yakışık almaz. Geç yerine otur. Mahkeme üyeleri de otursunlar. (*Orada üyeler varmış gibi herbirine hafif başeğerek*

işaret verir.) Demek büyük veli İbrahim Ethem, senin zamanında olsaydı saltanatını bırakmasına izin vermezdin? Hah hah hah haa! Nasıl yapardın bunu?

PİR ALİ AKSARAYİ: “Onu olgunluğa eriştirirdim Sultanım! Öyle bir olgunluk ki; öbür dünyanın da Padişahı olacağına inandırırdım bu dünyadaki adil sultanlığıyla! Kendime baş mürit yapardım ve sonra halifem olurdu.”

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ: Benim de bazan aklımdan geçiyor, tacı tahtı bırakıp alıp başımı gitmek. Ne öğüt verir siziz?

PİR ALİ AKSARAYİ: Yüce Padişahım İbrahim Ethem'e özenmek size yakışmaz. Ondan daha ulusunuz. O, öbür dünyanın Padişahlığını nefsinin ıslah ederek elde etmeği denedi ve başardı. Ama Padişahımız bu dünyadaki eşsiz adaletiyle öte dünyanın sultanlığını çoktan kazanmış. Bir Şeyhin öğüdüne bile gereksinimi yoktur.

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ: “Azizim bize sizi zındık olarak bildirdiler, rafızı,sapkın dedilerdi. Yüce tanrının yardımıyla değerli sohbetinizle onurlandık.”

PİR ALİ AKSARAYİ: “Devletli Padişahım, kulunuza yüklenen suç nedir?”

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ: “Mehdi benim, insanları kurtaracak olan benim! Cennetin dört ırmağı benden, benim dergâhımdan çıkar; başka yerde aramayınız!” dediğini bize iletiler.

PİR ALİ AKSARAYİ: Ben Mehdi'yim demedim. “Mehdi siz yüce Padişahımızın zatındadır; zamanımızın kurtarıcısı siz İslamın büyük Halifesisiniz.”

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ: Güzel! Memnun olduk gerçeği bize açıklamalarından. Eğer bir Mehdi çıkacaksa zamanımızda, biziz o Mehdi. Bundan güzel bir açıklama olur mu İbrahim Paşa? He, olur mu şeyhülislamım, alimler alimi İbni Kemal'im? Haşaa, cennetin dört ırmağı için o sözleri kullandınız mı Pir Ali Aksarayı?

PİR ALİ AKSARAYİ: Yüce Padişahımıza iletilenler benim cümlelerim değildir. Haşa ki ben Cenneti bu dünyaya taşıyayım! “İrmaktan muradım, hanemizin önünden akan tatlı sudur. Ayrıca birkaç büyükbaş hayvan, koyunlar ve birkaç da arı kovanımız var; bunlardan süt, yağ ve bal elde ederiz.” Cennet taamı gibi helal lokmadır hanemizdeki. “Seferde yolunuz düşerse, ulu konuğumuz olursunuz; tatlı su süt ve bal sunarım Sultanımıza!”

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ: Görelim. Evropayı dümdüz ettik, düzelttik. Nemçe kralına iyi bir tokat attık Mohaç'da. Kızılbaş Şahı dayağın daha büyüğünü istiyor! Duamı bizden eksik etme, geçerken uğrayıp dergâhınızın cennet taamından tadarız. “Herhalde kevser şarabı ırmağı da üzüm bağınız olsa gerek?”

PİR ALİ AKSARAYİ: Devletli Sultanıma önce şunu arzedeğim; Kızılbaş Şahı önünüzde duramayacak, Tebriz kapılarını açılmış görüyorum! Bizim bu batını gözlerimizi açan, sözünü ettiğiniz şarap ırmağıdır. Bizce; “Şarap ırmağının gerçeği

tanrı aşkıdır ve tanrının cezbesidir. Bunlar tanrı isteklilerine yasak değildir!” Bizim gece gündüz içtiğimiz şarap işte budur!

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ: Dillerine sağlık ulu Pir! Tiz dava düşsün. Dile benden ne dilersin? Dergâhının tarlasını bağını bahçesini büyütelim. İstersen bir köy bağışlayalım.

PİR ALİ AKSARAYİ: Canınızın sağlığını ve gölgenizin İslamın üzerinden eksik olmamasını dilerim. Başka birşey istemem.

PADİŞAH DONUNDA İSMAİL MAŞUKİ: İbrahim Paşa, tiz Hazinedenüç kese altın bağışlayın. İpekler ve kürkler giydirip bindirin bir arabaya; on nefer yanına katarak gönderin Pir Ali’yi Aksara’ya! “Ayrıca bir oğlunuz varmış; bize gönderiniz, kanatlarımız altında koruyalım onu!”

PİR ALİ AKSARAYİ: Tanrı benim ömrümden kesip, yüce Sultanımızın ömrüne eklesin. “Oğlumun adı İsmail'dir Hak yolunda kurb..(Sıkıntı içinde gerçeğe döner.)Yeter artık! Yeter oğlum! Davamız aynen böyle görüldü divanda.

İSMAİL MAŞUKİ (*Sırtındaki kaftanı ve sarığı kaldırıp bir yana atar, asıl kişiliğine döner. Öfkeli*): Padişahın huzurunda, ölüm korkusundan kendini inkâr ettin. Cennet için gerçekten söylemiş olduklarını tümüyle değiştirdin. Oysa iki yüz yıl önce Yunus Emre korkusuzca alay etmişti. Varidat'ında Şeyh Bedreddin Mahmud: “Cennet yalnız düşler ülkesinde vardır!” diyor. Heybemde kitabı. Söylemiş olduklarını geri almamalıydın Şeyh babam. Şeyh oğlun bunu yapmayacaktır. Şimdi yol göründü artık bize. (*Bağırır*) Şeyh Yakub Helvacı! Atlar ve silahlı korumalar yola çıkmaya hazır mı? (*Dışarıdan: Hazırdır Küçük Şeyhim! Hepimiz sizi bekleriz!*)

PİR ALİ AKSARAYİ (*Oğluna sıkıca sarılır. Yine içeriden dışarıdan ağlama sesleri gelir.*) : Kurbanlık kuzum. Kurbanlık İsmail'im! Şeyh Baban seni bir daha zor görür. Yaşamak istiyorsan sözlerimi dinle. Va'zlarında düşüncelerine kılıf geçirip, öyle kelimelere dök! *Çıkarlar ve sahne kararır..*

2) DURUŞMA ÖNCESİ, OĞLAN ŞEYH GİDEREK ÜNLENİYOR

SAHNE I

Akşam üstü Edirne'de ıssızca bir sokak. Yüzü kapalı feraceli kadın kılığında İSMAİL MAŞUKİ ve Şeyh Yakub Helvacı Baba önde, sağdan girerler. Uzun sakallı PİR ALİ SULTAN'ın müridinin yanında, ince yapılı görünüşüyle, yaşlı bir adam genç karısıyla yürüyüşte izlenimi verirler. Maşuki sahneye girer girmez, öne geçip yüzündeki örtüyü kaldırır.

İSMAİL MAŞUKİ: Helvacı farkında mıydın? Öğleyin babamın eski müritlerinden Edirneli büyük şeyhin, beni yerine oturtup, seni de yanına almasına diğer yaşlı şeyhler çok bozuldular!

HELVACI BABA (*Telaşlı çevresine bakınarak*): Sultanım! Küçük Dedem. Yerinde konuşursun ama bu adamların kıskançlıklarını üstümüze çekmeyelim. Herşeyden önce

sana yalvarıyorum; yüzünün örtüsünü kaldırıp nurlandırma sokağı! Birisi tanır seni: Maşuki'yi gördüm diye tellal eder ve sokak mahşere döner! Sen arzuladın Bayrami dergâhına gizliyeten gitmeyi...

İSMAİL MAŞUKİ (*Sözünü keser, şakacı*): Sokak ıssız, insanlar çekilmiş evlerine ve sanki sır olmuşlar. Ben genç taze eşinmişim gibi, bizi yalnız bırakmışlar muhabbet edelim deyu! Bu gece canım zikrederek semah dönmek; ney, kudüm, saz dinlemek istiyor, Helvacı'm.

HELVACI BABA (*Tedirginlik içinde*): Pir Ali Sultan'ımın yadigârı kapat yüzünü! Edirne'ye geleli üç ayı geçiyor bütün Edirneli müslümanlarla birlikte hristiyanlar da gelip güzel sözlerini dinliyor mestoluyorlar. “Sipahilerden, subaşılardan bile ziyaretine gelip elini öpenler var.” Kafes ardında yüzlerce hatun senin va'zlarını dinlerken gözyaşı döküyor. Genç kadınlar içlerini çekmekten haraboluyorlar. Seni cennetten gönderilmiş gilmandan biri gibi görüyor ve kendilerini huri sanarak sana yaklaşmak için can atıyorlar..

İSMAİL MAŞUKİ (*Öfkeli azıcık*): Helvacı'm! Hangi cennetten sözediyorsun? Cennet cehennem burada. Zevk safa içinde mutlu yaşayanlar, Padişah ve çevresindekiler, yani yukarıdakiler için cennet. O beni dinlemeye gelen halk, öte dünyada mutluluğa kavuşmak umudunu besliyor. Bunlar, baskı zulüm, ölüm iliklerine işlemiş, ciğerine saplanmış alttaki insanlar. Bunlar için cehennem bu dünya! Va'zlarımda yapabildiğimce gerçeği anlatmaya çalışıyorum. Daha açık konuşacağım artık; bunun zamanı geldi. Ben ne babam gibi evinden dergâhından üretip çıkardığı süt, şeker, bal ve şarap ırmaklarını cennete geri gönderirim; ne de Molla Lütfi gibi, “Namaz dedikleri kuru bir eğilip doğrulma hareketidir, hiçbir yararı yoktur!” dedikten sonra, bir kılıf uydurup ağzımdan çıkanı inkâr ederim...

HELVACI BABA (*Korku içinde*): Benim için, senin söylediğin herşey doğrudur. Ne zaman ki zikrederken birdenbire coşup, “Allah! Allah!” yerine, “Allahım, Allahım! Ben Allahım!” demeye başladın; ben senin kulunum artık! İSMAİL MAŞUKİ: Benim sadık ve sevgili Helvacı babam. Senin kalbin Allah olduğu için, yüzün böylesine bağışlayıcı ve sevecen. Ben kendimin, sen kendinin tanrısısın. Yaratılmış ve yaratana özünde taşıyor bütün insanlar: Kimse kimsenin kulu olamaz! (*Birden sokağın öbür ucundan üç suhte çıkınca, Helvacı Baba onun yüzünü kapatır. Maşuki esinlenip coşmuş, beyitler mırıldanarak, sahnenin ortasındaki sokak köşesini dönerler.*)

“Kalbin Allah olduğu çün suretin rahmandır

...

Aynı hak oldu vücudum, kaçma ey hak sureti
Hak ile hak olagör, gel vehmi kov, şeytandır

Nuş kıldı çünkü ruhum şol şarab- ı aşkını
Mest olup yitürdü kendin baki ol sultandır

Kim ki aşk ile vücudun bildi vü buldu bugün
Kendü kendözün yetürmedü, ulu Sultandır”

SAHNE 2

Üç suhte (medrese öğrencisi), öncekiler çıkarken arkalarından konuşurlar.

SUHTELER KOROSU (*Arzulu ama alaya alarak*):

Ihtiyar Şeyh bir nazenin kadınla nasıl da oynaşıyordu!
Sokağın derin sessizliğinde, şen kahaahalar içindeydiler.
Yalnız kalmışlar hane duldarlarında muhabbet ederler idi.

Bilseydik, hiç görünmeden girerdik sokağa.
Gizlenerek şu köşeye,
Peçesini kaldırdığı mah yüzünü biz de seyrederdik şuh civanın.
Bir ay parçasıydı belki.
Belki de güneşin parıltılarını taşıyordu!

Bir göz süzmesine tanık olurduk;
Yay kaşlarından çekilen kirpikleri ok ok saplanırdı kalbimize
Ve bülbüller gibi figana başlardık bizim olmayan gül için.
(*Birden ciddileşirler.*)
Yaşlı şeyhler müderrisler kadılar ve ... -Hayır, daha
yukarıdakileri söylemeye dilimiz varmaz, dilimizi keserler!- şuh
kadınlarla gönül eğlendiriyorlar.
Haremleri cariyelerle dolu.
Çünkü keseleri akça dolu, altın dolu!

II.III.SUHTE (*İkisi birden fısıltı halinde*):

Biz suhteler binâ okur, döner döner yine okuruz.
Aslında biz çok gerçeklerin farkındayız;
Şeriat adına haksız yere düşürülen onca başlar,
İçilen kanlar, savaşlar savaşlar ve savaşlar!
(*Ansızın susarak, çevrelerine bakınırlar*)

I. SUHTE: Dilimizin kökünden koparılmasından,

II. SUHTE: Kafamızın omuzdan aşağı düşürülmesinden

III. SUHTE: Korkarız da böyle fısıldaşırız sadece.
Ama ben birini tanıyorum korkusuz mu korkusuz;
Henüz ondokuzunda, yani bizim yaşadığımız.

I. SUHTE: Edirne Sahn Medresesinde bizim yaşadığımız ve bu konuları konuşacak kadar korkusuz, bir genç delikanlı tanımıyorum ben.

II. SUHTE: Galiba anladım kimden söz ettiğini; çünkü birlikte dinlemiştik onu, hem camide hem de Taşlık medresesinde. Seninle şaşırıp kalmıştık böyle va'zettiğine.
Çokları anlamamıştı konuşmalarından fazla birşey. Çünkü cennet gilmanı gibi güzel yüzüne ve ince endamına bakıyorlardı. Onun söyledikleri bir kulaklarından girip öbüründen çıkıyor.

III. SUHTE (*Sözünü tamamlar*): kafalarında kalmıyordu. Konuşmaları hep imalıydı. Düşüncelerine zaman zaman kılıf geçirerek söze döküyor, kendini buna zorluyordu adeta. Konuşmaları içerisine serpiştirilmiş bazı sözleri bir kenara yazmışım; Bedreddin Mahmud'un Varidat'ındandı.

I. SUHTE: Hala anlamış değilim, kimdir bu yaşadımız? Ama şu Varidat'dan sözettiniz, bir türlü elime geçirip okuyamadım. Sahi o yasak kitap var mı birinizde?

II. SUHTE: Bende var. Bir gün seninle ıssız bir yerde oturur okuruz. Şeyh Bedreddin Mahmud'un Camiü'l Fusuleyn'i ve Kitabü'l- Teshil'i müderrislerin ve kadınların elinden düşmez. Biz suhteler onun Ukudu'l- Cevahir ile Çerağü'l- Fütuh'u sayesinde Arab dilinin imlâsını ve sözdizimini öğreniriz. Ama Varidat'ı şer'en yasak! Ben sözünü ettiğim iki ders kitabını birleştirip ciltledim. Varidat'ın yapraklarının yarısını Cevahir, öbür yarısını da Fütuh'un arasına yerleştirdim. Sessiz okuma derslerinde, sınıfta bile rahatça gözetiyorum. Arkadaşım doğru söylüyorsun: İsmail Maşuki'nin dünkü va'zındaki öte dünyaya ait sözleri çok açık olmasa bile Varidat'dandı. Tasavvufi görüşleri de hem Bedreddin hem Yunus'unkiler...

III. SUHTE (*Birşey anımsamıştır, birden*): Az önce geçen yaşlı şeyhin okuduğu beyitlerden sonuncusu aklımda kalmış. Kendi özünü tanımaktan sözediyordu Yunus gibi: “Kim ki aşk ile vücudun bildi vü buldu bugün Kendü kendözün yitürmedi; ulu sultandır” Yahu arkadaşlar, aslında ben bu beyiti okuyan yaşlı Şeyh değildi; bu ses onundu, İsmail Maşuki'nin.

I.II. SUHTE (*İkisi birden*): İsmail Maşuki'nin mi? Yani feraceli, bir genç kadın değil miydi?

III. SUHTE (*Bilgiççe tahmin yapar*): Elbette değildi. Büyük bir fırsat kaçırdık. Onunla yüzyüze, yakından konuşup tartışacaktık. O İsmail Maşuki'ydi. Yanındaki de babası Pir Ali Aksarayı'nın halifesi, Şeyh Yakub Helvacı Baba'ydı. Tekkeye gidiyorlardı mutlaka, tanınmamak için kadın kılığına girmiş...

II.SUHTE: Yarın cuma. Edirne'nin en büyük camisinde namazdan sonra çok önemli va'zda bulunacakmış. Dinlemeye gidelim. Duyduğuma göre bir ay içinde Dersaadet'e gidecek ve Ayasofya camisinde va'z verecekmiş, oraya davet edilmiş.

I. SUHTE (*Sinsice*): Demek Pir Ali Aksarayı'nın oğlu Maşuki'den sözediyordunuz? Ben de hep onu dinlemek istiyordum. Padişahımız efendimiz, babasına çok saygı gösterirmiş; gözde şeyhiymiş Sultanımızın. İSMAİL MAŞUKİ öylesine güzelmiş ki Sadrnazam İbrahim Paşa onu Sultanımızın huzuruna çıkarmadan Edirne'ye salmış. Dayım Sultanımızın Kilercibaşısıdır; o duymuş...

II.III. SUHTELER (*Korku içinde, Maşuki'yi unutmuş ve ikisi birden*): Senin dayın Padişahımızın Kilercibaşısı mı? Öyleyse buyurunuz cenaze namazına! Hemen bize, dağa çıkmış suhtelere katılmak düşer. (*İkisi koşarak çıkarlar.*)

I. SUHTE (*Arkalarından bakarak sinsice güler.*): Hemen dayımın, sık sık ziyaretine gidip, önemli olayları bildirmemi istediği, Sahn Medresesi müderrisini bulayım. O, Çivizade Efendi hazretlerinin adamıymış.

Çıkar ve sahne kararır.

SAHNE 3

Edirne ya da İstanbul'da. Sahnenin ortasında bir cami mimberi ve üzerinde İSMAİL MAŞUKİ sürekli konuşmaktadır. Ancak eski tarihyazıcılar araya girdikleri zaman, sözleri işitilmez, vücut devinimleriyle sürdürür. Seyirciler Maşuki'nin dinleyicileridir. Sık sık cemaattan taktir edici mırıltılar işitilir. Tarihyazıcılarını temsil eden bir anlatıcı, boynuna asılmış kitaplarını ve kendi adlarını belirleyen büyük yaftalarla girer. Gerekirse kendilerini, adı ve yapıtıyla sözle seyirciye tanıtır.

İSMAİL MAŞUKİ: Ey insanlar! Isterseniz ademoğulları, diye sesleneyim size! Ama benden ey cemaat- 1 müslümiin! seslenişi beklemezsiniz. Sözlerim tüm insanlardır. Ben Yunusca insanlığa sesleniyorum: “Yetmiş iki millet birdir bize”...

ANLATICI-LALIZADE ABDÜLBAKİ (*Sergüzeşt, 316 a-b*): “Sırrı kutlu olsun PİR ALİ SULTAN dörtbeş koruyucu dervişle İSMAİL MAŞUKİ hazretlerini İstanbul'a gönderdi..Henüz ondokuz yaşında, sakalı yeni çıkmış tıfıl bir delikanlı. Ama bir ayağı Edirne'de, biri İstanbul'daydı. Kendisinde öyle bol kutsal çekicilikler ortaya çıktı ki; tanrısal bilgi ve gizlerini anlatan sözler düzdü, şiirler yazdı...”

İSMAİL MAŞUKİ (*Şatiyye olarak, yani doğaçlama okur.*): İnsan insan insan! Öncesi o, sonrası o; zahiri ve batını, yani dışardaki içerdeki ve görüneni de görünmeyen denileni de odur! Ali'nin sözünü turalım; “Görünür Tanrıya tapalım!”Ey insan!

“Suretinde biz ki Hakk'ın suretin gördük iyan
Men idemez bizi haktan zahidin efsanesi”

Aşk ehlinin gözünde birdir, ibadet düşkünlerini tapmağı ile rahibin put evi Benim gönül meyhanemin gizeminde, gizlerin gizi saklıdır. Aşıkları heryandan çeker getirir içindeki şarap. Yüzbin canım olsa uğruna feda olsun ey dost insan! Sen canımın cananı, sen yetersin bana:

“Ehli aşkın gözüne yeksan görünür daima
Ma'badı abid ile hem rahibin büthanesi

Sırr-ı ekber sahibidir sırrı meyhanem benim
Her taraftan cezbeder aşıkları humıhanesi

Sad hezaran canım olsa cümlesi sana feda
Sen yetersin can bana ey canımın cananesi”

ANLATICI-MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN SADEDDİN (*Ahval-i Melamiye-i Şuttariyye'den*): “İsmail Maşuki hazretleri İstanbul'a vardıktan sonra Bayezid ve Ayasofya camilerinde mimbere çıktı. Bilgi bahçesinde açmış güllerini serdi ortaya ve incilerini saçtı. Ününün gürültüsü, dünyanın kulaklarında çınlamaya başladı ve herkes şaşırıldı.”

ANLATICI-NEVİZADE ATAİ (*Zeyl-i Şakayık'den*): “İsmail Maşuki büyük çekiciliğe sahipti. Genellikle camilerde va'zlarında öğüt verir, tefsir aktarır; aydınlatıcı toplantılar yapıp yol gösterirdi. Halktan ve askerden pek çok kimseyi kendine

bağlamıştı. Söyledikleri halk arasında gürültülere neden oluyordu. Coşku halindeyken söylediği bazı doğaçlama şiirleri kendisine çok ün kazandırmıştı. Bu çalışmalarını bir yıl kadar sürdürdü...”

İSMAİL MAŞUKİ:

“Senin zatındürür mescid, ana cümle eder secde
Mescitlerde eğer aşık, kilisede eğer ruhban

Ne surette zuhur etsen seni arif bilür şeksiz
Melaik sureti olsun ve ger perri ve ger insan

İçenler camı aşkından geçerler kendi canından
Kim içerse bu şerbetten anın işi olur asan”

Ey insanlar! “Şarap tanrısal coşkudur. Onda çekinilecek birşey yoktur. Ondan içenlerin işleri kolaylaşır bilesiniz. İnançlı kişilere helaldir hepsi de. Yeyip içmek ve yatıp uyumak da birer tapınmadır.”

Yunus der ki:

“Oruç namaz, zekât hac cürm ü cinayettürür
Fakiyr bundan azattır has-ül hevas içinde

Aynel yakın görüptür Yunus mecnun oluptur
Bir ile Bir oluptur Hakk-al yakın içinde”

Ben de diyorum ki: “Namaz,oruç hac ve zekât yezide cürüm için geldi. Mümine yılda iki bayram namazı kılmak görevi verilmiştir. Kalamı sıradan insanların birbirlerinin semerlerini yemelerini engellemek için konulmuştur. Secde insana yapılıır. Çünkü her insan tanrıdır; her biçimde gözüken odur. Ruh bedenden çıkar gider. Belki bir başka bedene geçer. Ötedünya diye birşey mevcut değil; kabir azabı, soru-cevap da yoktur!”

ANLATICI/SİCİL-İ OSMANİ KATİBİ (*Şeriyeye Sicili No. 4/2'den*): “Oğlan Şeyh diye tanınan kişi; ‘İnsan kadimdir ve gerçekte, insan olana hiçbirşey haram değildir!’ demiştir...”

İSMAİL MAŞUKİ: Doğrudur. Bizce: “İnsan kadimdir, yani başlangıcı yoktur, yani insan yaratılmamıştır; yaratandır o. Daha mı açık konuşayım; kadın erkek sevişirsiniz, bir eksiginiz yoksa oğlan ya da bir kız yaratırsınız. Ne diye görünmez tanrıya bu işi yüklüyorsunuz?” *Onaylayıcı mırıldılar ve birkaç homurtu arasında sahne kararır.*

SAHNE 4

Istanbul'da bir yaz sabahı, Kalenderhane Mahallesiinde bir sokak Tarihyazıcı, 1. ve 2. Kadın, Sütçü, Bozacı, Zerzavatçı, odunkırıcı, İSMAİL MAŞUKİ, Helvacı Baba

ANLATICI-MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN SADEDDİN (*Ahvali Melamiyye-i Şuttariyye'den*): “Oğlu Çelebi Şeyh İsmail Maşuki'yi İstanbul'a gönderdikten altı ay sonra, PİR ALİ SULTAN Tanrının rahmetine kavuştu. Pir Ali Aksarayi'nin baş halifesi tanrısal sevgi dağıtan Şeyh Yakub Helvacı hazretleridir. Yandaşları ona Helvacı Baba derlerdi. Pirinin buyruğu ile İstanbul'a gelmiş ve Kalenderhane mahallesine yerleşmişti...” (*Çıkar*)

1.KADIN (*Yanyana bulunan iki küçük cumbadan dışarı sarkarak konuşurlar. Her ikisi de sokağa sepet sarkıtmiş beklemektedir*): Sabahlar hayırlı ola komşu! Sende mi satıcı bekliyorsun?

2.KADIN: He ya komşu! Bu sabah gecikti sütçümüz. Biraz fazlaca alıp yoğurt yapayım demiştim.

1.KADIN: Ben de zerzavatçıyı bekliyorum. Öğleye türlü yemeği yapacağım bizim efendiye. Bostandan çıkar çıkmaz ilk kez bu mahalleye uğruyor zerzavatçı; bostandan yeni koparılmış, rengi henüz atmamış sebze bayılır bizimki!

2.KADIN: Bizim Kalenderhane sokağı aylardır ne şenlendi, ne şenlendi komşu.

1.KADIN: He ya, ne şenlendi ki deme gitsin. Önce Helvacı Baba geldi. Bir evde bir zaman kaldı, derken evi ziyaretgâh oldu. Bir de kendini sevdirdi; yaptığı un helvasından tatmayan kalmadı!

2. KADIN: Ama asıl genç şeyh İsmail Maşuki geldikten gayri, mahallemiz koca Dersaadet'te ünlendi. Bıyıkları yeni terlemiş, ne temiz ne nurlu yüzü var!

1.KADIN: Gökteki melekler denli pak, cennet gilmanı gibi güzel.

2. KADIN: Yüzünün güzelliği değil de ağızından dökülen inciler beni ona mürid yaptı. Ziyaretine gittim elini öptüm. Kendisine cennet gilmanı diyenlere çok öfkeleniyor. Siz fakir fukaraya cennetten varlık vadedenler, diyor, bu dünyanın keyfini tek başına sürmek isteyenlerdir.

1.KADIN: Ne doğru söylemiştir İsmail Maşuki. Baksana saray kapıkullarına, kadiya, müftiye ve şeriat bilginlerine. Cennetten birşey bekledikleri yok; köşklere konaklara ve altınlara burada sahip oluyorlar.

2. KADIN: Saraydakiler ve kapıkulları, beyler ve ulema; biz halktan insanlara, namaz kılop oruç tutun ki, cennetde hurilere gilmanlara kavuşasınız diyorlar. Maşuki'nin eşeğini bile bağlamak istemediği yerde huri-gilman mı olurmuş. Onlar bu dünyada haremelerini cariyeler ve oğlanlarla doldurmuşlar.

1.KADIN: Oysa biz yaşmağımızın ucunu hafif kaldırıp, peçemizin altından bir göz süzdük mü günahkâr ve ahlaksız kadın oluyoruz. Ama ulu Şeyh Maşuki ne demiş? “İnsana bu dünyada haram diye birşey yoktur...”

2. KADIN: Yüzümüzü göstermek niye haram olsun; ben zülüflerimi göstermeye başladım bile.

1.KADIN: Ben de gerdanımdan bir parmak açtıldım; nasıl gözleri parladı bizim zerzavatçının. Terazisi ağıdı gitti farkında değil. Uyardım onu...

1. 2. KADIN: Şeriat hükümlerine tekme atıyor Şeyh İsmail Maşuki; İstanbul çalkalanıyor konuşmalarıyla. Söyledikleri halkın-avamın yararına olduğundan, onu fazla yaşatmazlar. (*Bu sırada Sütçü: “Sütçüüü! Süt tazeee!”*, Zerzavatçı: “*Patlıcann,*

bibeeer! Domateees! Zerzavat tazeeee!” diyerek sahnenin iki yanından girerler. Kadınlar kaşgöz anlaşıp gülümserler.)Peçelerimizi örtmeyelim, bakalım ne yapacaklar? (Yüksek sesle) Sütçüüü! Zerzavatçııı! (Sütçü ile Sebzeçi karşılarında aşırsır kalırlar. Şaşkın şaşkın kadınların açık yüzlerine bakarlar.)

1.KADIN: Bir hokka biber, bir hokka patlıcan, birer hokka da domatesle ayşekadın fasulye tart!

2. KADIN: Sütçü efendi! Ne ağaç gibi dikelmiş duruyorsun? Doldur şu tencereme dört maşrapa süt! Niye öyle bakıyorsun yüzüme aval aval? Kadın insan değil mi? Yüzü gözleri, ağzı burnu olmaz mı kadının? Biz İsmail Maşuki hazretlerinin mürideleriyiz. Bize yüz göstermek haram değil.

SAHNE 5

Kadınlar gülererek cumbalarının pancurlarını kapatırlar. Bu arada bir iki saray hafiyesinin sokaktan geçerek, köşelerde gizlenip zaman zaman başlarını göstererek, iş başında olduklarını görüntülerler.Kadınlar satıcıların tek söz etmeden doldurdukları sepetlerini yukarı çekmişlerdir ama kafesin ardında onları dinlemektedirler. O anda yine iki yandan “Odun kırarıııı! ve Bozaaa, bozacı gidiyooor!” çığıışıyla, odunkırıcı ve bozacı girerler. Selamlaşıp yanyana dururlar. Öncekiler olup bitenleri sessizce, kadınlara duyurmadan fısıltıyla anlatırlar. Arkasından koro düzenine geçilir. Kadınlar da pencereleri açarak koroya katılırlar.

SÜTÇÜ: Biz sütçüler, yoğurtçular,

ZERZAVATÇI: Biz zerzavatçılar,

BOZACI: Biz salepçi- bozacılar,

ODUNKIRICI: Biz odunkırıcılar,

ERKEKLER: Biz ve bizim gibi halktan, fukara takımından pek çokları..

İKİ KADIN: Ve biz onların avratları, çocuklarının anaları ve kapatmaları-sevgilileri.

ERKEKLER: Yalnız bizler değil zenaatkârlar, askerler, işçiler ve küçük esnaftan çokları, hepimiz İsmail Maşuki'ye mürid olduk. Yandaş olduk şu altı ay içerisinde. Daha Edirne'deyken ünü gelmişti. Ama kendisi gelince yer yerinden oynadı. Cuma günleri Ayasofya'da çiçekler açılıyor ve inciler saçılıyor. Çünkü Oğlan Şeyh konuşuyor.

İKİ KADIN: Doğru mu bütün bunlar?

ERKEKLER: Doğru ki doğru! Hem daha neler oldu sizin bilmediğiniz! Fatih camisinde namaz kılanlar, arka sokaklardan Atmeydanı'ndaki Ayasofya'ya koşmaktaydılar. Haşmetli Sultan Süleyman at üzerinde alayıyla geçerken, sokaklardaki halkın azlığından yakınmaya başlamış!

ZERZAVATÇI: Bir Cuma namazı dönüşünde sormuş Sadrazam İbrahim Paşaya:

‘Nerede bu halk? Nerede kullarım İbrahim Paşa? Ulu Sultanlarını unutmuşlar mı ola?’

ODUNKIRICI: Demiş: ‘Her geçende binlercesi yerlere kapanır dua ederlerdi bizim için. Ne oluyor? Neredeler? Yer yarıldı yere mi girdiler?’

İKİ KADIN : Bunları bize dememişlerdi efendi kocalarımız.

ERKEKLER: Bilmezlerdi de ondan. Bu çeşitten haberler bizden sorulur. Bizim kulaklarımız deliktir. İstanbul kazan biz kepçeyiz; gizli haberleri bulup bulup çıkartırız ortaya. Şehr-i İstanbul'u kapı kapı dolaşan biziz. Odun kırıcıyız, seyyar satıcılarız biz!

ODUNKIRICI (*Kaldığı yerden sürdürür*): Bir sonraki cuma günü Padişah, sultanlık kaftanını hasodabaşısına giydirip, göndermiş namaza. Koruyucularıyla birlikte kendisi ve sadrazamı ayaktakımı kılığına girmişler. Ayasofya'daki namazdan sonra Oğlan Şeyh'in verdiği va'zı dinlemiş Padişah en ön safta.

SÜTÇÜ: Oğlan Şeyh konuşurken öyle etkilenmiş ki, koymuş başını sadrazamın omuzuna ağlamış ağlamış!

İKİ KADIN: Eee sonraa?

BOZACI: Saraya dönünce divan kurup, herkesi haşlamış. ‘Neden demiş, o gence böylesine etkileyici konuşma fırsatı veriyorsunuz? Her kelimesi bir inci kadar değerli ve gerçek. Ama bu saçılan incilerin halk tarafından toplanması demek...’

ERKEKLER (*Padişahın sözlerini yansıtırlar*): ‘Şeriat temeline oturtulmuş devletimizi, saltanatımızı sallantıya sokmaktır. Askeri sınıftan bile yandaşlar kazanmış; ürkütmeden bir olay çıkarmadan dur demeli bu gidişe!’ Hasılı Sultan Padişahı korku almış. Derler ki özel olarak haber salmış... (*Kendikendileriyle vücut devinimleri içerisinde konuşma öykünmelerine girdiklerinde Tarihyazıcı anlatısını geçer.*)

ANLATICI-SARI ABDULLAH EFENDİ (*Semerat ül- Fuat'tan*): ‘‘Oğlan Şeyh İstanbul'a geldiğinde halk birbirini ezercesine ziyaretine gidiyordu. Çekemiyenler müzevirliğe başladı. Ona gösterilen büyük ilgi ve sevgiyi haber alan Sultan Süleyman Kanuni, kendisine şu haberi gönderdi: ‘‘Size suikast yapılması ihtimali vardır. En iyisi siz geldiğiniz yere, Aksaray'a gidiniz!’’ (*Çıkar*)

ODUNKIRICI: İşte böyle demiş.

SÜTÇÜ: Demiştir demiş! Böyle yayacaklar elbette halk arasına. Yani Padişahımız efendimiz İsmail Maşuki'yi çok seviyor, birilerinin kötülük yapmasını önlemek için onun İstanbul'dan uzaklaşmasını istiyor. Koruma altına alındı bile, öyle diyorlar.

ERKEKLER: Korumada? Sultan Padişah, Oğlan Şeyh'in canını koruyormuş! Gülerler buna. Gerçekte kendisi gözaltına alınmış. Halkla ilişkisi kesildi, kimseyle konuşmasına izin verilmiyor ne camide ne tekkede ve ne de sokakta. Ve İstanbul'u

terketmesi için ısrar ediliyor. Oğlan Şeyh boyun eğmiyor, direniyor İstanbul'dan çıkmamaya. Padişah tahtında hop oturuyor hop kalkıyormuŐ. Oğlan Şeyh meydan okuyor Osmanlıya, görülmüş olay değil. İncecik omuzlarına halk yığınlarının sorumluluğunu almış, direniyor. Kalıp, insanlara düŐündüklerini anlatmakta ısrarlı. *(Bu arada onlara çok yakın bir köşeye gizlenen biri genç diğerri yaşlı iki feraceli kadının onları dinlediği farkedilir.)*

BOZACI: Dün akşam çok önemli bir haber duydum Oğlan Şeyh'e ilişkin; ŐaŐırdım kaldım. Ona inancım daha da berkidi.

DİĞER ERKEKLER VE İKİ KADIN *(Merakla)*: Ne duydun, ne duydun? Ne duydun da inancın berkidi?

BOZACI: Söyleyen adam gözleriyle görüp, kulaklarıyla iŐitmiŐ. Tekkenin güvenlik güçleriyle sarılmış olması Şeyhin dışarı çıkmamasına engel olamamıŐ.

DİĞERLERİ *(Merak daha da artmış)*: Görünmez olup aralarından mı geçiyormuŐ? Yoksa kuş olup pencereden mi girip çıkıyormuş?

BOZACI: İkinçisi yarenlerim ikincisi. Biz yandaşları ermiş, evliya diyoruz. Ama, din bilginleri "Lanetullahı aleyhim ecmain", yani kendisi Allahın lanetlisidir, dinsizdir diyorlarmıŐ.

DİĞERLERİ : DinsizmiŐ, hııı! Nasıl uçuyormuŐ? Onu de bize.

BOZACI: Bayağı kuş donuna girip, kanat çırparak pencereden çıkıyormuş. Sonra istediği yerde silkinip insan oluyor. Saat başına odasını yoklayan nöbetçiler onu, ya rahlesinin başında okuyup yazarken, ya da pencereden dıŐarları gözlerken buluyorlarmıŐ. Üstelik sürekli ilahiler, Şiirler okumaktaymıŐ yüksek sesle. Bana anlatan kişi dört kez görmüŐ; üç ayrı mahalle camisinde ve bir Hamzavi tekkesinde. Bir keresinde ön saftaymıŐ dayanamamıŐ sormuş: 'Ulu Şeyhim ne edersin, nasıl edersin de, tekkeyi sarmış Padişah kulları arasından sıyrılıp çıkarsın?' GülmüŐ, 'imanım demiş, arasından geçip gelmedik; üstünden uçup geldik!'

DİĞERLERİ *(Coşkulu ürpetilerle)*: İçlerinden geçip gelmiyor, üstlerinden uçuyormuŐ kuŐlar gibi! Gitmeli Oğlan Şeyh buradan, uzaklaŐmalı İstanbul'dan; kuş donunda Konya'ya, Aksaray'a kadar uçmalı.

SAHNE 6

Öncekiler, Oğlan Şeyh, Helvacı Baba ve daha sonra sokağa doluŐan askerler güvenlikçiler.İsmail Maşuki köŐeden kendisini çeken Helvacı Baba'yı sürükleyerek çıkar ve üstündeki kadın feracesini çıkarıp atar.

ERKEKLER VE KADINLAR *(Toplu halde Şaşkın)*: Bu Oğlan Şeyh, bu! Kuş değil kadın donuna girmiş Yoksa bize mi öyle görünüyor? *(Yalvarırlar)* Hayır, hayır ulu Şeyh, kuş ol yine; içlerinden geçme, üstlerinden uç.

İSMAİL MAŞUKİ: Hayır kuş donunda değil, kadın donunda geçtim içlerinden. Hiçbir

zaman da kuş olmadım. Sadece aklımı kullanarak, istediğim zaman girip çıkıyorum. Ben ne keramet gösteriyor ve ne de inanıyorum keramete. Bana evliya deyip, özümden uzaklaştırmayınız. Benim rehberim akıldır ve aklıma uyan bilgilerdir. Sevgim ve tapınmam insanadır...

HELVACI BABA: Ulu Şeyh'im böyle konuşma sokaktaki insanlara. Bunlar sütçü yoğurtçu, bozacı, gezginci satıcı, baltacı aşağı tabakadan kişiler; yazık güzel sözlerine. İncilerini anlayanlara dağıt. Giyin şu feraceni uzaklaşalım.

ERKEKLER VE KADINLAR (*Toplu halde kızgın*): Yaşlı kadın da Helvacı Baba'ymış. Onu böyle bilmezdik, gönlü yüksek imiş. Küçümsedi bizi, aşağıladı: 'Anlamazlar Şeyh'im güzelim sözlerini, anlayanlara dağıt incilerini' dedi. Anlamıyacak ne var sözlerinde Oğlan Şeyh'in; öylesine açık ve öylesine yalın: 'Bana yol gösteren akıldır. Ben insana tapınır ve insanı severim' dedi.

İSMAİL MAŞUKİ: Nasıl? Duydun mu Helvacı Baba? Küçümsediğin sokaktaki halk işte böyle, adamı yerin dibine sokup çeker. Haydi sen de at şu feraceyi üstünden! Bak bacılarımız bile güzel yüzlerini açmışlar, pencereden sokağı aydınlatıyorlar. (*Feraceleri kadınlara fırlatır*) Alın bunları da sizinkilerin yanına koyun.

İKİ KADIN (*Feraceleri kaparlarken*): Güzel Şeyh'imizin incilerinden biz de nasiplendik; dünyadaki hiçbir güzellik, hiçbir şey insanlara haram değildir, deyip bizi aydınlattınız. Yüze bakmak ve bakılmak da haram olamaz.

İSMAİL MAŞUKİ: Doğru dersiniz. Dostlarım, "komşularınıza hiçbirşeyiniz haram değildir, onlarınki de size helaldir." İnsanın yüceliği tartışma götürmez bir gerçekliktir. Yüzyıl önce ulu Şeyh Simavna kadısıoğlu Bedreddin'in Alem için söylemiş olduğunu, biz Adem, yani insan için hiç değiştirmeden yineliyoruz: "İnsan tür-cins ve cevher bakımından mutlak olarak kadimdir; önüne ön yoktur, sonradan da yaratılmamıştır. Yaratılış zaman içinde dışsal görünümdür... Tanrı etkilenmek bakımından kuldur; suretler onun aletleridir. Kul dediğiniz, insan suretindeki Hak'tan başkası değildir..."

KADINLAR VE ERKEKLER (*Toplu halde üzgün*): Çok doğru söylersiniz Oğlan Şeyh'imiz, size candan inanırız. Ama biz, buralardan çekip gitmenizi, kuş olamasanız da gitmenizi, ortalıktan yitmenizi dileriz. Çünkü bu güzel başın, omuzlarının üstünde kalmasını isteriz. (*Zaman zaman görünen çarşıtlardan biri, sokaktan geçen biriymiş gibi, bu kez gelip aralarından dolanıp çıkar.*)

İSMAİL MAŞUKİ: Güzel başıma acıyorsunuz; ben kendi başıma acımıyor muyum sanıyorsunuz? "Benim sonum önceden belli edilmiştir. Müjdesi bana verildi. Ey bana öğüt verenler, buradan git diyenler. Doğru söylüyorsunuz; iyi ama benim derdim sizin öğüdünüzden daha üstün ve çok daha korkunç. Beni öldürülmekle korkutmayın! Ölüm benim için daha uzun yaşamak olacaktır. Ben bu dünyaya doymuş bir insanım..."

İKİ KADIN (*Sözünü keser, ağlamaklı*): Yaşamın baharında, yirmi yaşında dünyadan doyulmaz ulu Şeyh'imiz, güzel yiğidimiz. Sen bu dünyada "Aşk nedir?"

Onu bile tanımadın.” Neden “kendi kanına susamış bir kimse gibi,” konuşuyorsun? Gelin konuğumuz olun, saklayalım bir süre ortalıktan yitmiş bilsinler. Evimiz evinizdir, başımızın üstünde yeriniz var...

ERKEKLER: Bacılar doğru söyler. Zaman geçirmeden girin içeriye. Belki de farkına varmış, aramaya başlamışlardır bile. Artık eminiz ki, sizi ziyarete gelen iki kadın müridinizin kılığıyla girip çıkıyordunuz. Bugün olmazsa yarın farkına varırlar...

KADINLAR: Şimdi yerinizde bekleyenler de tehlikede. Önce sizi içeri alıp saklayalım; gömelim yüreğimizin içine. Sonra yerinizde bekleyenler haber ulaştırmanın yollarını ararız. Satıcı dostlarımız bizi yardım ederler, umarız.

ERKEKLER: Anca beraber, kanca beraber; birlikte başladık birlikte bitireceğiz. Ulu Şeyh'imizi kurtarmak için gerekirse canımızı vereceğiz. Diliyoruz ki Oğlan Şeyh kabul etsin, dinlesin bizi! Sultan'ın ve saray kapıkullarının gözünden irak ol. Bir kadın görünümünde gezme ortalıkta; öylesine güzelsin ki, yakalanıp cariye gibi hareme konulursun. Er olduğun anlaşılırsa da seni bırakmazlar, ay parçası bir gulam olarak Sultan Padişah'a sunulursun!

İSMAİL MAŞUKİ (*Reddeder*): Evet, Oğlan Şeyh'im ben; sizler koydu, halk yakıştırdı bu adı bana, gençliğim ve güzelliğim yüzünden. Vız gelir bana ölüm. “Aşıklar her zaman için ölüme hazırdırlar ve ölüm bir tek çeşit değildir onlar için. Aşıkların bir değil iki yüz canı vardır. Her an onları feda etmeye hazırdırlar... Ben yaşamı tattım ve denedim. Ölümü de denemekten çekinmem!” (*Bunları konuşurken sokağın birkaç köşesinden saray çavuşları ve askerler çıkar ve yavaş yavaş ona yaklaşırlar.*) İşte ölüm sarmaya başladı bile çevremi. Ama beni ölüme ilişkin hiçbir durum korkutamaz. Söyleyeceklerimi söyledim; insanları karanlıklara götürenlere aykırı oldum ve gerçekleri haykırdım. Ben Oğlan Şeyh'im, ama Yunus'layın dillenirim:

“Evvel benim ahir benim canlara can olan benim
Azıp yolda kalmışlara Hızır medet olan benim
Dost ile birliğe yeten buyruğu ne ise tutan
Mülk yaratıp dünya düzen ol bahçevan heman benim
Halk içinde dirlik düzen dört kitabı doğru yazan
Ağ üstünde kara düzen ol yazılan Kur'an benim
Yunus değil bunu diyen kendiliğidir söyleyen
Kâfirdürür inanmayan evvel ahir heman benim
Adım Maşuki taktım sırrımı aleme çaktım
Bundan ileri dahi dilde söylenecek benim”

Ben Oğlan Şeyh, altı yüzyıl öncesinden gelmiş de Mansur'layın haykırıyorum:

“ Haydi beni öldürünüz, öldürünüz beni
Benim yaşamım öldürülmemden geçer
Öldürülmem yaşamak, yaşamım ise ölmektir.
Sizden dilediğim son arzu;
bedenimin ortadan kaldırılması”

Konuşamıyacaksam, düşündüklerimi anlatamıyacak ve gerçekleri haykıramıyacaksam, yaşamımın ne anlamı var?

“Öldürünüz beni!

Bu bana yapılacak en büyük bağıştır.

Yaşamak benim için haksızlıkların en kötüsünü işlemem olacaktır.

Hayat, beni canımdan öğrendirmeye başladı artık,

çürümüş inanç yıkıntıları arasında.

Benim katledilmemden hayat fışkıracak.”

(Sahneye dolmuş olan dönemin güvenlik görevlileri haykırışlar arasında İsmail Maşuki ve onunla konuşmakta olanları yakalayıp bağlarken, başından beri sokağı gözaltında tutan saray casusu, çavuşlara herbiri hakkında bilgiler verdiği farkedilir. Maşuki'nin bu son haykırışıyla birinci perde kapanır.)

İKİNCİ BÖLÜM

3) KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN SU İÇERKEN ADALET DAĞITIYOR (!)

SAHNE I

Sultan Süleyman, Padişah özel dairesi Enderun'daki odasındadır. Sadrazamı İbrahim Paşa'yı hafifçe yekinererek karşılar.

SULTAN SÜLEYMAN (*Gülerek*):

Gel hele, gel hele benim sabık hasodabaşım

Dost yokluğundan ağrıyaktadır mübarek başım;

Bul çâre kaynatana, atana, Padişahına

Binnar olursun sıçrarsa üstüne odum ataşım

SADRAZAM (*Senli benlidirler, reveransını yaparken*):

Kaynatam Padişahımızın başı mı ağrıyor,

Öyleyse hasodabaşısı ne güne duruyor?

Koysun kenara, ol mübarek artık neye yarar

Sadrazamının başı kendi omuzlarına uyar.

SULTAN SÜLEYMAN (*Az sinirlenir ama belli etmez. Tersine kahkaha atarak*):

Çok güzel İbrahim Paşa çok güzel karşılık verdin dörtlüğüme. Bu koca devleti,

ikimizin kafasını birleştirerek yöneteceğiz. Çok yakında seni büyük yetkilerle

donatacağım.

İBRAHİM PAŞA: Ben hayatımı Sultan Padişahımın ellerine, kafamı- aklımı ve yeteneklerimi yüce iradelerine teslim etmişim.

SULTAN SÜLEYMAN: İyi biliriz biz İbrahim Paşa damadımızı ve hizmetlerinden de çok memnunuz. Hasodabaşı ağayı dışarıya çıkardım daha serbest olalım diye. Haydi otur şöyle yanıbaşına (*Oturur Padişahın çekiştirmesiyle*) Amasya sancakbeyliğimden beri birlikteyiz; birlikte yetiştik ve birlikte iktidara soyunduk. Bu koca devleti birlikte

yöneteceğiz deyip, seni sadrazam yaptık. Saray çevresi, lalalarım istemediler. Padişah gençtir, haremden biri alınıp çarçabuk, böylesine ulu göreve getirilmez dediler. Bu yüzden Ahmet Paşa haini Mısır vilayetimizde başkaldırdı.

İBRAHİM PAŞA: Doğrudur Sultanım, hain Paşa'nın Mısır'da yaptığı yıkımı, altı ayda zor onarıp hala yola koyduk.

SULTAN SÜLEYMAN: Bundan böyle bu özel sohbetlerimizi sıklaştıralım ve memleket işlerinin, zamanın durum ve koşulları içerisinde düzgün yürümesini alacağımız kararlarla sağlayalım. Bize aykırı duran şariat düşmanlarını mahvedelim.

İBRAHİM PAŞA: Sultanım, dostluğuyla onurlandırıldığım kaynatam isabet buyuruyorlar. Allah beni bir kafir olarak yaratmış; Pergeli bir gemicinin oğluyum. Ama daha doğmadan anlımıza, Sultan Süleyman'a kulluk edecektir, diye yazmış. Kullukta kusur etmedik ve etmeyeceğiz de. İcabında memleket işleri konuşur, çok önemli kararlar veririz. İcabında gönül işlerinden konuşur kendisini eğlendiririz. Beş yıl önceki hasodabaşı ağası olur, ol kılıkta haremden huri ve gılman seçip sunarız. (*O konuşurken Sultan Süleyman'ın keyfine diyecek bulunmaz.*) Sadrazamlıkta da kulluğumuzu tam göstermişizdir; ayağının toprağı olmak sonsuz zevkimizdir...

SULTAN SÜLEYMAN (*Birden ciddileşmiş*): Bir eksiketek valideye merhamet edüp, Fransa kralını kurtarmak için gittiğimiz Evropa savaşında, yani Mohaç'ta önceki yıl Engürüslü İanoş keferesini yenmiştik. Orada da Rumeli Beylerbeyi ve sadrazamımız olarak az hizmetler görmedin. İbrahim Ağa da İbrahim Paşa da has dostumuzdur ve kulluğu bize hep onur vermiştir. Ayrıca gönlümüzü eğlendirme ve zevklerimizi görme hizmetleri üstüne zaten eşi bulunmaz; içimizde taht kurmuştur. (*Yerinden kalkıp*)

ortalıkta gezinmeye başlayınca, İbrahim Paşa da onu izler.) Ama, İbrahim Paşanın asıl büyük başarısı, Kalender eşkiyasını ezip, Anadolu'yu dirliğe kavuşturmasıdır. Evropa'da bir ufak işimiz daha olacak önümüzdeki yıla. Ondan sonra Doğu'ya dönüp, Anadolu'daki rafizi-kızılbaş eşkiyasının destekçisi Acem Şah'ının işini bitireceğiz. Evropa büyük seferi süresince ve sonrası İstanbul'da uykularımızı kaybetmiştik Kalender eşkiyası yüzünden. Ne zaman ki kesik kafası önüme atıldı; içime güven doldu, altımdaki tahtımın sallantısı kesiliverdi. Haydi de bana, bir daha anlat İbrahim Paşam. Onca vezirimi yiyen ve beylerimi yokeden şu Kızılbaş Kalender eşkiyasını nasıl yokettin? (*Loş bir ışıktaki sadrazam çeşitli vücut hareketleriyle olayları anlatmakta olduğu izlenimi verilir. Padişah da aynı biçimde ritmik hareketlerle zevklendiği ve coşkuya kapıldığı görülür. Bir pandomim sahnesi oynanırken, önde anlatıcı Münecimbaşı Tarihi'nden olayı geçer*)

ANLATICI-MÜNECCIMBAŞI AHMET DEDE (*Sahaif-ül Ahbar fi Vekayi-ül-a'sâr'dan*): “..Süleyman Han'a, Anadolu'nun isyanlar yüzünden karıştığı arzedilince, önce Anadolu beylerbeyi Behram Paşa'yı, İstanbul'a döndükten sonra da vezir-i azamı İbrahim Paşa'yı Anadolu'ya gönderdiler...”

“Çok şiddetli savaşlar oldu. Kalender'in adamları Mahmut Paşa'yı, Alaiyye emiri Sinan Bey'i, Amasya emiri Kocu Bey'i, Birecik emiri Mustafa Bey'i ve birçok kumandanı şehit ettiler. Osmanlı askeri darmadağın oldu. Bu olaydan sonra

Kalender'in ünü her yana yayıldı. Dulkadiroğullarından çoğu onun tarafına geçtiler. Kalender'in çevresine toplananlar otuz bini buldu...”

“İbrahim Paşa Elbistan'a doğru yürüdü, hemen hücum etmedi; adamlarıyla tartıştı. Bunlar Dulkadiroğullarının tımar topraklarını geri verip onları kendi taraflarına çekmenin uygun olacağını bildirdiler...Dulkadiroğullarına mensup askerlerin hepsi kendi yanına geçti. Kalender'in yanında üç-dört bin kalenderi kaldı...Başsaz denilen bir yaylakta yapılan savaşta Kalender öldürülüp başı kesildi. Adamlarından pek azı kurtuldu... İbrahim Paşa İstanbul'a gelince, Süleyman Han eski Has gelirlerine sekiz yüz akça ekleyip, onun servetini yirmi yük(iki milyon) akçaya çıkardı...”(*Müneccimbaşı çıkar ve Padişah ile sadrazam sürdürürler bu anlatılanlar üzerinde konuşulmuşçasına.*)

İBRAHİM PAŞA: Sultanım Tanrının izniyle, bir daha tekrarlanmaz bu türden eşkıyalık. Ben de size anlatarak, mübarek yüreğinizi böylesine üzüntüye salmam.

SULTAN SÜLEYMAN (*Birden bir olay anımsamış, sinirli*): Ne dersin sen İbrahim Paşam? Eşkıyalık kol geziyor; Anadolu dağlarında kırılan fesatlar kente inmiş görünüyor. Atamız Sultan Selim Han adına yaptırdığımız caminin karşısındaki ve şahsan tanıdığımız asil ve zengin bir müslümanın evi soyuluyor, ailesi doğranıyor. Birkaç ay geçti aradan, eşkıya hala bulunamadı. Var mı bir haber? Suçluları buldunuz mu?

İBRAHİM PAŞA (*Kafası öne eğik*): Biraz daha zaman gerek Padişahım. Dağlardaki binlerce eşkıyayı yoketmekten daha zordur kentin içindeki birkaç eşkıyayı bulup çıkarmak. Birinciler taşların ve ağaçların içindedirler. Taşları kırıp parçalar ve ağaçları tek tek kesersen eşkıya açıkta kalır. Ama kentlerde insanların arasındadır. Halk karınlarına yüreklerine sokar da teslim etmez, bizim eşkıya dediklerimizi. (*Yavaş konuşur*) Çünkü onların kafalarındaki eşkıya kavramı bizimkine benzemez. Sokaktaki halk kendi aralarında bana ve saraydaki yüksek görevlilere eşkıyalar, Padişahımıza da eşkıyabaşı demektedir.

SULTAN SÜLEYMAN (*Şaka mı yoksa ciddi mi olduğu kuşkulu*):Haklısın İbrahim Paşam, şu halkın-avamın kökünü kazımalı.

İBRAHİM PAŞA (*Gülerek*):O zaman kime Padişahlık edeceksin? Hiç Padişah kulsuz olur mu? Halife olarak Allahın gölgesisin; ondan örnek almalısın. Kendisine ortak koşanları ve buyruklarını yerine getirmeyenleri günahkâr ilan edip, biz yöneticiler aracılığıyla cezalandırıyor. Öbür dünyada da ruhlarını zebanilere teslim ederek, katran kazanlarına attırıyor.

SULTAN SÜLEYMAN: Doğru bütün söylediklerin, çok haklısın. Suç işlemeye meyilli alt tabakadan, hatırı sayılır bir sayıda insan kafası gitmeden, bu olayları önleyemeyiz.

İBRAHİM PAŞA: Evet bu da çok gereklidir. Hile-i şeriyye ya da örf yoluyla bir toplu kafa kesimi, şu anda bir başka olayın unutulmasına da yarayacak.

SULTAN SÜLEYMAN: Sanırım Oğlan Şeyh'i kastediyorsun. O çocuğu Aksaray'a, babasının memleketine göndermeğe ikna edemediniz mi daha?

İBRAHİM PAŞA (*Çekinerek*): Olay çok değişik boyutlara ulaştı Sultanım. Düne kadar bazı gelişmeleri ben de biliyordum...

SULTAN SÜLEYMAN (*Alaylı*): Ne gelişmeleriymiş öyle onlar? Anlat hele. Bu çocuk boyundan büyük işler karıştırdı. Gördün mü yaptığını İbrahim Paşam? İstanbul'a geldiğinde, Pir Ali Aksarayı'nın oğlunu huzuruma bile çıkarmadan Edirne'ye uçurduydun.

İBRAHİM PAŞA (*Ciddi*): Sultan'ıma daha önce de söylemiştim; Oğlan Şeyh asıl adıyla İsmail Maşuki, isminin anlamına uygun olarak, 'Aşk için' yaratılmış. Öyle bir parlak yüzü vardı ki, bu güzel taşra gulamı Sultanımızın gönlünü çalar diye korkmuştum.

SULTAN SÜLEYMAN (*Gülerek*): Beni baştan çıkaracak diye korktun. Ama çocuk bir yıl dolmadan neredeyse bütün halkı baştan çıkardı. Bir süre önce birkaç adamıyla gözhapsine almıştınız; halk arasında Şeyh'in hasta olduğunu yayacak ve arkasından da İstanbul'u terkettiğini söyleyecektiniz, n'oldu?

İBRAHİM PAŞA: Maşuki'yi çok seven ve va'zlarını kaçırmayan ayak takımını galeyene getirmemek için uyguladığımız plan yürümedi. Oğlan Şeyh bir hafta boyunca, tekkeyi kuşatmış güvenlikçilerin arasından görünmeden çıkmış ve va'zlarını sürdürmüş camilerde...

SULTAN SÜLEYMAN (*Fazlasıyla şaşkın*): Peki nasıl çıkmış hiçkimseye görünmeden?

İBRAHİM PAŞA: Halk arasında iki söylenti yayılmış durumda.

SULTAN SÜLEYMAN: Giderek öfkemi artırmaya başladı şu oğlan. Neymiş söylentiler?

İBRAHİM PAŞA: Kureyş kâfirleri tarafından evi sarılmış peygamber efendimiz Muhammed'in yaptığı gibi, üzerlerine bir avuç toprak okuyup serpermiş. Böylece oradaki herkesin gözlerine bir perde iner ve kendisini göremezlermiş. İkinci söylenti ise daha bir olağanüstü; kuş olup pencereden çıkar gider, göklerde biriki dolandıktan sonra yere inermiş. Arkasından kuş donundan silkinip Oğlan Şeyh olarak va'zlarını veriyormuş.

SULTAN SÜLEYMAN: İbrahim Paşaaa! Şu Oğlan Şeyh inan bana devletim için, Zünnun ve Kalender kızılbaşından, o zındıklardan bile tehlikeli. Çünkü beyinlerde yerleşmiş düşünce ve inançları değiştirmeğe yönelik sözler ediyor. Bu yaşta bu bilgi ve bu cüretle halk onu Mehdi görmeye başladı. Söylediklerinin hepsi de şeriata aykırı. Seninle kılık değiştirerek bir kez dinlemiştik Ayasofya'daki va'zını. Şeyhülislam nerede, ne diyor? (*Padişah kızgın söylenir*) Kuşatılmış tekkesinden bir handa kalıyormuşçasına öyle rahatça girip çıkıyorsa, bir yolunu bulmuş demektir. Cahil halkın arasına da keramet olarak yayılıyor. Bu oğlan, Padişahla ve devletle alay ediyor alay. Tiz mahkemesi görüle. Bu gidişle elinizden kaçacak...

İBRAHİM PAŞA (*Telaşsız*): Şeyhülislam İbni Kemal buyruklarınızı bekler Sultanım. Oğlan Şeyh'e gelince, tam tersine kaçmıyor. Saklanmayı bile reddetti; öldürünüz beni, ölümden korkum yok, diyor. Ölümle yüzyüze geldiğinde göreceğiz cesaretini. Hilesi de ortaya çıktı, kadın kılığında girip çıkıyormuş meğer. Kalenderhane sokağında yandaşlarıyla konuşurken, tutuklandı. Ferah tutun yüreğinizi hepsi de zindanın karanlığında sonlarını bekliyorlar.

SULTAN SÜLEYMAN: Oğlan Şeyh yargılanmalı; topla Divan-ı Humayunu. Rumeli ve Anadolu kazaskerlerini çağırman bile gerekmez. Söyle Şeyhülislam İbni Kemal'e elini çabuk tutsun. İstanbul kadısı Ebusuud efendi'yle Eyüp kadısını da çağırabilirsin; tanıkları ve güçlü kanıtlarıyla gelsinler. Açıkça söylüyorum: Eğer geçen yılki, "İsa'nın Muhammed efendimizden üstün olduğunu iddia eden Kabız sapkınınin duruşmasındaki" gibi, bu tüysüz oğlanın savunması karşısında da apışır kalırlarsa, kendi boyunları gider. Aman İbrahim Paşam, çok dikkatli olunmalı bu duruşmada. Halk tabakasının ona olan sevgi ve bağlılığını azaltacak söylenti ve haberleri yaymaya hemen başlamak gerek. Ya da yaratılacak bir olayla, dehşet salınmalı halk arasına ki, unutsun İsmail Maşuki'yi.

İBRAHİM PAŞA: Birincisi yapıldı bile. Şeyh İsmail Maşuki'nin kadın kılığına girerek, erkek aşığını ziyarete gidip geldiği ve suçüstü yakalandığı anlatılıyor İstanbul'un her yanında. Kısa bir zaman sonra unutulacaktır Sultanım, siz de unutunuz!

SULTAN SÜLEYMAN (*İçi rahatlamış, gülererek*): Hayır İbrahim Paşam, has dostum benim! Onu unutamıyorum ve unutamıyacağım da. Şu akıllı ve güzel yüzlü oğlanın, duruşmadan önce bir kere tezgâhımdan geçmesini isterdim.

İBRAHİM PAŞA (*Artık hava tam değişmiştir, o da güler*) Çok ömürsün Sultanım. (*Padişah hep gülmektedir. Sadrazam aklına yeni gelmişçesine*) Huzur-u âlinize girmeden önce, eski dostum Haremağası ile karşılaştım konuştuk biraz. Sultanımın zevkine layık onbeşlik bir cariyeye satın almış esir pazarından. Onu ve adını söylemediği bir paşanın hediyesi, aynı yaşlarda bir oğlanı üç aylık eğitimden geçirmiş. Onları benim huzura sunmamı diler...

SULTAN SÜLEYMAN (*Arzu dolu, keyf içinde*): Tıpkı eski günler gibi ne güzel. Aman dikkatli ol Hanım Sultanın casusları duymasın, hemen ulaştırırlar. Sonra zavallı güzel mahlukların bir daha yüzünü göremem. (*Keyfinden yanına varılmaz*) Güzellerden sözettin susattın beni İbrahim Paşam. Bir beyit düştü aklıma. Onu dinle de ondan sonra dilberlerimi getirmeye git!

Hun oldu bu gönül huri vü gılman ister
Pişti nâr oldu lâkin evvel ab-ı cam ister

(*İbrahim Paşa takdir duygularını jestleriyle göstererek çıkar. Padişah "Suuuu!" diye bağırduğunda anlatıcı sahnenin önünde Osmanlı sarayı geleneğinden su içme törenini anlatır. Tören, anlatıma olabildiğince uygun, renkli ışıklar altında saray görevlileri tarafından uygulanır birkaç dakikalık süre içinde.*)

ANLATICI-JEAN BAPTISTE TAVERNIER (*Nouvelle Relation de L'Interieur du Serrail du Grand Seigneur'den*) : "...Padişah, 'Suuu!' diye bağırdığında Hasoda görevlisi anında iki kiler görevlisine işaret verir. Onlardan biri Kilercibaşına doğru Suuu! diye bağırır. Öteki görevli Hasoda kapısına gidip, veznedardan on altın alır bahşiş olarak dağıtılmak üzere."

"Padişahın istettiği su, altın ya da porselen fincanda getirilir. Hemen büyük bir altın tabağın içine konur. Akhadımağası kilercibaşının yanında yürüyen iki kiler görevlisi onu koltuk altlarından tutarlar. Çünkü kilercibaşı altın tabaktaki su dolu fincanı, kolları havada kafasından yüksekte tutmaktadır."

"Onları izleyen kiler görevlileriyle birlikte, büyük bir törenle Padişaha su götürülür. Padişah odasının kapısına vardıklarında, en eski iki hasoda görevlisi kiler görevlilerinin yerini alıp, kilercibaşını huzura götürürler. Padişaha suyu diz çökerek başı

üzerinde sunar. Padişahla bir iş konuşmak istediğinde, fincanı ve tabağı kapıda bekleyenlere ulaştırmaları için yanındakilere verir ve Padişahla o süre halvet olurlar..." (Anlatılanlar aynen uygulanmış ve bu arada Kilercibaşı halvet kalıp Padişaha işitilmeyen bazı şeyler anlatmıştır.)

SULTAN SÜLEYMAN :(Kilercibaşı ve anlatıcı çıkarken bağırır): İbrahim Paşaaa! İbrahim Paşaaaam! Buldum, buldum dersaadet İstanbul halkına dehşet salacak ve Oğlan Şeyh'i unutturacak olayı bulduuuu! (*Perde ağır ağır kapanırken anlatıcı Müneccimbaşı olarak, karalar içinde sahenin önünde haberi verir*):

ANLATICI-MÜNECCIMBAŞI AHMET DEDE (*Sahaif-ül Ahbar fi Vekayi-üla'sâr'dan*): "O yılın altıncı ayında zenginlerden birinin, Sultan Selim Han camisinin yakınındaki evine, bir gece hırsızlar girdi. Ev sahibinin bütün ailesini katledüp, evde buldukları herşeyi alıp götürdüler. Fakat hırsızların hiçbiri yakalanamadı."

"Bu sıralarda rey ehli olan bir kapıkulu huzurda: 'Sultanım bu çeşit kötülükleri ancak gündüzleri süt, yoğurt, zezavat gibi şeyler satmak bahanesiyle mahalle ve sokak aralarında dolaşan işsiz güçsüz kâfirler yapar' diyerek fikrini beyan etti."

"Bunun üzerine Süleyman Han, sokak aralarında dolaşan bu satıcıların yakalanmasını emir buyurdular. Sekiz yüz kişi yakalandı. Bunlar, şer'an katledilmelerini gerektiren hiçbir delil olmadığı halde, ya asılarak ya da boyunları vurularak öldürüldüler!"

Perde Kapanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4) ŞEYH İSMAİL MAŞUKİ DURUŞMASI

SAHNE 1

Divan-ı Hümayunun toplantı salonu. Sultan Süleyman ile İbrahim Paşa, Padişahın divanı izleme bölümünde, yani kafes ardındaki odada konuşmaktadırlar. Asıl salonda ise iki kâtip ya da hizmetli rahleleri, mahkeme başkanı, şeyhülislam, kadılar, sanık ve tanıkların yerlerini hazırlamakta ve düzenlemektedirler.

İBRAHİM PAŞA: Huzur murafaası gibi bir yüzleştirme yaptırmaya gerek görmedim Padişahım. İkinci kez görülecek bir dava da değil bu. Onun için bir alt mahkemeden üst mahkemeye taşımaktan kaçınmaktır muradım. Bu özel yüksek mahkemeye defteri dürülecek Oğlan Şeyh'in.

SULTAN SÜLEYMAN: Sen işini bilirsin İbrahim Paşam. Elbette ki, mahkemede Şeyhülislam'la birlikte hiç olmazsa iki kadı bulunmalıdır. Umarım bütün tanıklar, sanık için gerçek Şer'i suç delillerine sahiptirler?

İBRAHİM PAŞA: Elbette Sultanım. Başkatiplik (Reisü'l küttab) aracılığıyla gereken her türlü buyruklar verildi kadılara. Öğrendiğime göre şeyhler, dervişler ve hacılardan tanıklar bulunmuş. Özellikle Ebusuud efendinin bu işi iyi yapacağından eminim.

SULTAN SÜLEYMAN (*Alaylı*): Bir zamandır zindandaydı Maşuki. Yine kuş olup uçmamış mı kule mazgallarından?

İBRAHİM PAŞA: Kanatları çoktan kırıldı Oğlan Şeyh'in. Zindanda tek yaptığı, kendikendine bağırarak konuşmak ve şiir okumak! Deliler gibi karanlıkta gezinerekten beyitler söylüyormuş. Dinleyen zından görevlilerinden biri yazmış bana getirdi; zıندانın karanlığında güneş ışığı ('Ruşen-i Şems') sayıklıyor belliki...

SULTAN SÜLEYMAN: Getirseydin. Görmek isterim o şiiri.

İBRAHİM PAŞA: Getirdim Sultanım, getirmez olur muyum o deli saçmalarını!

SULTAN SÜLEYMAN: Oku öyleyse ne duruyorsun?

İBRAHİM PAŞA (*Aşağılayıcı bir tonla okur*):

“Oldu bir nice veli bir yere cem
Yaktılar ortaya bir ruşen-i şem

Yalnız şem' ile bu cümle rical
Vahdet ü kesreti gösterdi misal

Birisi eyledi birine sual
Dedi ey mürşidi eşraf-ı rical;

Kalb-i mümin gibi şem'a acaba
Nereden geldi ola nur ü ziya?

...

Şem söyündü, ziya oldu nihan,
Nereye gittiğini eyle beyan!

Ahsen-i vechile ol kân-ı savap
Verdi remz ile sualine cevap

Anladın mı ne acaba ey gafil;

Ne demek oldu bu emri müşkil?”

SULTAN SÜLEYMAN (*Şiiri hayran hayran dinlerken, girdiği kendinden geçmiş görüntüsünü anında terkeder ve ikiyüzlülük içinde*): Bu beyitlerde anlattığı hikaye ile Allahı inkâr ettiği gibi, ulemaya da çok büyük hakaret var. Gerekirse manzumeyi benim adıma delil olarak duruşmada ortaya sürersin. İbn Kemal bunun Şer'i Şerife aykırılığını hemen görecektir.

İBRAHİM PAŞA (*Bilgiççe açıklamaya girişir.*): Bu tek şiiri bile Maşuki'nin suçluluğunu açıklar Sultanım. Düşününüz bir, Allahın bir mum parçasına verdiği ışıktan bile kuşku duyuyor. Sonra yalnız alimlere değil, bu şiiri okuyan ve dinleyen herkese, yani siz Sultan Padişah ve ben başvezirinize de “Gafil, yolunu şaşırımlar!” diyerek hakarete bulunuyor. Cezasız kalmamalı bu kendini bilmez.

SULTAN SÜLEYMAN (*Bu denli dalkavukça davranışa alaycı karşılık verir*) : Tamam İbrahim Paşa'm, haklısın has adamım. İsmail Maşuki elbetteki cezasını görecektir. Bu iş burada biter!

İBRAHİM PAŞA: Öyledir Sultanım, bitmiş gözüyle bakalım. Oğlan Şeyh gibi zenne benzeri bir çılgın, kaç akça eder ve değeri nedir, büyük bilgin İbn Kemal Paşazade Ahmet Şemseddin'in katında?

SULTAN SÜLEYMAN: Doğrusun. Ama yine de merak ediyorum kendisini nasıl savunacağını. Yazık olacak Pir Ali Aksarayı gibi şeyhler sultanının oğluna; boyundan büyük işlere burnunu soktu. Onun gibi büyük bir müslümanın oğlu bu zındıkca düşünceleri, inançsız davranışları nereden kapmış? Geçen yıl burada, Pir Ali Aksarayı öyle yüce sözler söyledi ki, onu dinsizlikten yargılamış olmaktan utandık. Gözyaşlarımızı bile tutamadık. O dindar insanın hatırı için olsun şu Oğlan'ı yola getiriniz. Bir yıldır yaptığı pervasızlıklarına rağmen, yufka yüreğimiz dayanamaz bu güzel çocuğun öldürülmesine.

İBRAHİM PAŞA (*Güler, gerçekçi fakat şakaya getirerek*): Benim has dostum, ulu Sultanım ve kayınbabam! Bu yufka yüreklilikten mi doğuyor? Bir buyruğunuzlu sekizyüz kafa kesilirken, yüreğiniz demir mi yoksa çelik miydi?

SULTAN SÜLEYMAN (*Önce ciddileşirse de fazla sürmez*): Eğer bu bir çeşit dost eleştirisiyse hemen yanıtlayayım: Senin tavsiyendi böyle bir kitlesel öldürme, tebayı sindirmek için. Tut ki sen Anadolu'da Kalender'in kızılbaşlarından onbinlercesini öldürttün!

İBRAHİM PAŞA (*Sözün bu duruma dönüşeceğini düşünmemiştir hemen değişir.*): Sultanım ben yalnızca şaka yaptım. Ama, sizin ciddiye almış bir haliniz var. Elbetteki çok iyi yaptınız; haftalardır İstanbul'da sinek bile vızıldamıyor, değil bir olay olsun. Öylesine bir siniş varki ayaktakımında. İnanınız Oğlan Şeyh'in adını kimse ağzına almıyor. Casuslarım Ayasofya'da onu sürekli dinleyen insanlara, ‘İsmail Maşuki şeyh hazretleri nerededir? Niçin artık va'z vermiyor?’ diye soruyor. Aldıkları yanıt: ‘Biz, İsmail Maşuki adında birini hiç tanımadık ve tanımıyoruz.’

SULTAN SÜLEYMAN (*Eski neşesini bulur*): Tahtımız ve iktidarımız için muhalif bir sinek bile vızıldasa mide bulandırır, derhal ezilmeli. Artık gidip mahkemeyi açınız! (*Paşa çıkar, kafes ardi hafif yollu kararır. Padişah kafes deliklerinden dikkatle*

izlemeye başlar. Bazan duruşmaya uygun pandomima çıkarır, onlara öykünerek. İki dilsiz hadım köle yelpazeleme ve başka hizmetler için yanındadırlar.)

SAHNE 2

İbrahim Paşa önden Divan'a girer, yerlerine yerleşmiş heyet, iki zindan görevlisi ya da asker arasındaki İsmail Maşuki ve diğerleri ayağa kalkarlar. Sadrazam, başkanlık makamına oturmasına kadar beklerler.

İBRAHİM PAŞA (*Ciddi ve emredici; ağır ağır konuşur.*): Sultan Padişahımızın buyrukları uyarınca ben Sadrazam İbrahim Paşa, Şeyhülislam İbn Kemal Akşemseddin

Efendi (Adları söylenenler kafes ardındaki Padişaha doğru eğilerek selam verirler.), İstanbul kadısı Ebusuud Mehmet Efendi ve Eyüb kadısı Mevlana Şeyh Çelebi Efendi'den kurulu özel mahkememiz göreve başlamış bulunuyor. Şeyhülislam hazretleri duruşmayı açabilir. (Oturmadan önce toplu halde üç kez, "Padişahımız çok yaşaa!" diye bağırlar. Sadrazam az geride ve hepsinden yüksektedir. Sağında Şeyhülislam, solunda bir adım ondan önde Ebusuud Efendi, onun yanında Şeyhi Çelebi oturmuşlardır. Rahle veya alçak masalar önündeki geniş kanape koltuk ya da sedirlerde bağdaş kurmuş durumdadırlar. En önde bir kâtip, uygun yerlerde sanık ve tanık bölümleri vardır.)

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Mahkememizin gündeminde tek bir dava var. Ancak öyle bir dava ki, Osmanlı Devleti tarihinde bugüne değin görülmuş değildir. Çok saygıdeğer şeyhler sultanı Pir Ali Aksarayi'nin gencecik oğlu, yüce dinimizin ve Şer'i Şerifin tüm kurallarına karşı çıkıyor. Devletimizin temeli olan şeriata küfrediyor. Böylesi görülmuş ve duyulmuş bir olay değil doğrusu. Taş yağacak başımıza; çok dindar bir veli olan Şeyhler Sultanı'nın oğlunun bu yaptığı dünyanın sonunun geldiğini gösteriyor. Bize ulaşan bilgilerden anlaşıldığına göre, bu genç tamamıyla Batıni-Rafizi düşüncelerin yayıcısıdır. Bayrami-Hamzavilik gibi dinibütün bir Sünni tasavvuf tarikatını sapkınlaştırıp, Rafizi ve Kızılbaşlığa sürüklemektedir.

Yüce Sadrazamımız İbrahim Paşanın başkanlığında Divan-ı Hümayun'da toplanmış özel mahkememizi, Sultan Padişah Hünkârımız da kafes ardında şereflendirmektedir. Bu, duruşmanın büyük ciddiyeti ve önemini gösterir. Şimdi, İstanbul kadısı Ebusuud Mehmet Efendi'ye sözü veriyorum; sanık hakkında suç delillerini ve suç sayılan sözlerini ortaya koyup, sorgulamasını yapsın! (*Maşuki'ye dönerek*) Sanık ayağa kalk! (*İsmail Maşuki yerinden kıpırdamaz. İki yanındaki zindan görevlileri elleri arkadan bağlı Maşuki'yi zorla kaldırırlarsa da ayağa durmaz, yeniden düşer.*)

İSMAİL MAŞUKİ (*Kaldırılıp kaldırıp düşerken*): Benim adım sanık değil Şeyhülislam hazretleri, mahkeme geleneğini uygulayınız. Babamın adıyla birlikte adımlı söyleyin ki, mahkeme kayıtlarına doğru geçeyim. Gelecekte mutlaka beni haklı bulan insanlar çıkacaktır, adımlı sanımı öğrensinler. (*Zindancılar sürekli Maşuki'yi zorlama durumundadır. Şeyhülislam bir an için nasıl davranacağını şaşırıştır.*

Padişah kafesin ardında kıs kıs gülmeye başlamıştır ki İbrahim Paşa, Şeyhülislam'ın kulağına birşeyler fısıldar.)

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Pir Ali Sultan Aksarayı oğlu sanık Şeyh İsmail Maşuki, nam-ı diğer Oğlan Şeyh ayağa kalksın. Ellerini çözün sanık kişinin (Çözerler.)

İSMAİL MAŞUKİ (*Ağır ağır ayağa kalkar, dikeldikçe dikelir alını yukarıda. Önce Padişah kafesine doğru bir süre bakar alaylı bir gülümsemeye. Padişah, kendisinden bir dilek dileyecek, bağışlanması için yalvaracak diye bekler. Sonra Maşuki Sadrazam'ı, Şeyhülislam ve kadıları ayrı ayrı tepeden tırnağa süzer biriki dakika! Yaşından hiç beklenmiyen olgunlukla konuşmaya başlar*): Şeyhülislam Hazretleri bizi suçlayarak duruşmayı açtı. Bu demektir ki, bu duruşma gerçek sorgulama-yargılama değil sadece bir mahkeme oyunudur. Ve cezamız önceden biçilmiş, hükmü giymişizdir. Sizler zaten, Hanefi mezhebi kuralları uygulayıcıları olarak Sultan Padişah'la

Sadrazamın oyuncaklarısınız. (*Susturulmak istenirse de Sadrazam'ın işaretiyle serbest bırakılır*) Ben, yani halkın çağırdığı adla Oğlan Şeyh olarak, İslam bilgini İbn Kemal Ahmet Şemseddin'den; 'Başımıza taş yağacak! Şeyhler Sultanının oğlunun bu yaptığı, dünyanın sonunun geldiğini gösteriyor!' biçiminde, bir mahalle imamının sözlerini duymaktan doğrusu utandım. Üstelik bu kişi Molla Lütfi gibi çok saygı duyarak eserlerini okuduğum bir alimin öğrencisidir. Ama herhalde onu yargılayan da kendisi olsaydı, bu kafayla asmaktan çekinmezdi. Ben nasıl bir suç işlemişim? Akla uygun olanlar gerçektir, gerçeklere inanınız demişim halka! Safsatalara inanmayınız demişim! Siz ne diyorsunuz be alim efendiler? Eğer söylediklerime halkın aklı yatmasaydı, hiç ben garibanı konuştururlar mıydı? Ama sizlerin, Sultan Padişah ve Sadrazamın iktidar çıkarlarına ters düşüyordu konuşmalarım. O nedenle sesimi kestiniz. Şimdi de ya dilimi ya da kafamı kesmeye hazırlanıyorsunuz... (*Ansızın susar*)

KADI EBUSUUD EFENDİ : Sultan Padişah Efendimiz! Yüce Sadrazam ve Şeyhülislam Hazretleri! “Bu kişi tarikat önderlerinden bir vaizdir. Camilerde kürsüye çıkıp açık açık; zikir halkasında ibadet niyetine raks etmek, dönmek helaldir” demiştir. (*Maşuki'ye hitap ederek*) Dediniz ki demediniz mi?

İSMAİL MAŞUKİ: Cevap vermek zorunda mıyım her soruya?

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Evet. Sorulan her soruyu cevaplandırarak ve yapabildiğince kendinizi savunacaksınız. Sanık İsmail Maşuki'den sorunun cevabını duyalım.

İSMAİL MAŞUKİ: Dedim. “Elbette helaldir; ayet ve hadislerle kanıtlayabilirim bunu. Ali İmran suresinin yüzdoksan birinci ayetinde buyruluyor: ‘Allahı ayakta iken, otururken ve yanlarınız üstüne yatarken de anmaktan geri durmayınız!’ Bunun anlamı açıktır; Tanrıya her durumda tapının demektir. İşte raks hali de namaz gibidir. Yalnız bu mu? Ya Peygamber ne buyurmuştur? 'Kim kendini Tanrının hangi yaratığına, cins ve milletine benzetirse ondandır!’”

“Biz de sema dönerken ya da raksederken kendimizi göklerde uçan, dönen meleklerle benzetiriz. Tanrının peygamberi bile sema etmiştir; hatta dönerken üzerindeki hırkası düşmüştür. Bu durumu Peygamberin yakınları anlatır...”

KADI EBUSUUD EFENDİ : “Sanık İsmail Maşuki'nin ileri sürdüğü ayette, raks, sema'ya izin konusunda hiçbir belirti yoktur. Raks gibi çirkin işin doğruluğuna inanan ve ayeti tanık gösteren kişilerin imanlarını ve nikâhlarını yenilemeleri gerekir. Zira Allah kelamının anlamını bozarak, kendi isteklerine uydurmuşlardır.”

“Sözü edilen hadis doğrudur. Ama insanların hareketlerini meleklerinkine benzetmek, doğru eğildir. Zamanın sufilerinin yaptıkları sema-raks gerçekte, kâfirlerin horon tepmesidir ve yaptıkları kâfirliktir.”

“Ulu peygamberimiz için raksetti demek, küfürdür. Çünkü raks etmek aşağılık insanların işidir. Peygamberlerden birine aşağılık eylemler yüklemenin küfür olduğu fetva kitaplarında yazılıdır. Bu biçimde kötüyü güzel göstererek ve yalanlarla şeytanlaşarak, halka va'z eden kişiler sapık ve baştan çıkarıcıdır. Bunlar kâfir olmuşlardır, cezalandırılmaları gerekir!..”

İSMAİL MAŞUKİ: Ebusuud efendi, Ebusuud Efendi! Kelamullahın anlamını bozan, değiştiren sensin. Yani, senin iman ve nikâh tazelemen gerekir! (*Homurdanmalar*) İleri sürdüğümüz hadisin varlığını kabul ediyorsun. Ama insanları meleklerle benzetmek doğru değildir diyorsun, neye göre? Neden benzetmeyeyim meleklerle insanı? Tanrı Ademi yarattığında, o erişilmez ve benzetilmez kabul ettiğin meleklerin, ona secde etmesini buyurmuştur. İnsanların meleklerden üstün olduğu, daha yaratılış anında belirlenmiştir Kur'ana göre. Yalan mı? Çünkü Tanrı insanda görünüş alanına çıkar ve onunla bütünleşir. Tanrı Ademi yaratırken kendi özünden katmıştır, yazmıyor mu Kur'an'da? Öyleyse sapık ve azdırıcı ben değil sensin kadı efendi! Verdiğin hüküm gereğince şimdi senin hem iman hem de nikâh tazelemen gerekecek!

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Yetişir İsmail Maşuki! Şu anda Divan-ı Hümayunda sanık yerindesin, saygıda kusur etme. Her saygısızca davranışınla aleyhte oy topluyorsun.

İSMAİL MAŞUKİ: Şeyhülislam hazretleri saygıdan sözediyorlar ve benden saygı bekliyorlar. Saygı karşılıklı olur. Sizlerin bana, benim düşünce ve inançlarıma ufacak bir saygınız olsaydı, ben burada muhakeme edilmez, ölümcül yargılamaya sokulmazdım. İstanbul Sahn Medresesinde müderrisler ve suhteler (öğretmen ve öğrenciler) karşısında sizlerle, yani Osmanlı alimleriyle ile tartıştık. İnsanlar konuşarak ve tartışarak anlaşabilir ancak; ölüme tutsak kılınarak değil. Kadı efendi, Peygamber de raksetmiştir demenin, küfür olduğunu söylüyor. Oysa “Peygamberlik makamında bizzat insan vardı, başka yaratık değil! İnsan olduğunu kabullenerek onu sevmeli ve yüceltmeliyiz. Raksetmek ya da semah dönmek, ibadet olduğu kadar bir zevk halidir; tatmayanlar bilmez! Haram diyen desin. Biz helal bildiğimiz şeyi bırakmayız..”

KADI EBUSUUD EFENDİ (*Kızgın fakat öfkesini dışa vuramamaktadır.*): Olamaz hiç olamaz. “Allahı zikrederken devran ve raks kesinlikle haramdır. Bu yararsız işin küfür olduğu fetva kitaplarında yasaklanmıştır. Hatta günümüzün müftüsü hazretleri de bu biçimde bir fetva vermiştir.”

İSMAİL MAŞUKİ: Hangi Müftü bu? (*Göstererek*) Daha müftilik makamında iki yılını doldurmamış Şeyhülislam İbn Kemal mi? Yoksa merhum Ali Cemali Efendi

mi? Şeyhülislam Ali Cemali Efendi, Selim Sultan gibi zalim bir Padişahın karşısında hiç korkmadan, bir keresinde yüz elli, bir keresinde ise dört yüz insanın keyfi olarak toplu

öldürülmesine engel olmuştu. Fetva vermedi, karşı çıktı. En azından bu davranışları beni kendisine saygıya zorlamıştır. O vermiş olamaz dediğin fetvayı. İşte yüzüne karşı söylüyorum: Şeyhülislam İbn Kemal'de eğer onun gibi cesurca insan sevgisi olsaydı; zındanda öğrendiğim, bir süre önceki sekiz yüz kişilik keyfi ve zalimane toplu katliama engel olurdu. Ağzından tek söz çıktı mı? Dilinin ucunu yaşlayabildi mi Sultan Padişahın bu keyfi kıyımına? Ali Cemali Efendi'nin katledilmelerine engel olduğu kişiler saray kâtipleri ve tüccarlardı. Kimbilir belki de İbn Kemal Ahmet Şemseddin,

bu sekiz yüz masum insanın yoğurtçu, zerzavatçı, gezginci satıcı gibi ayaktakımından olması dolayısıyla böyle bir girişime bulunmadılar.

(Maşuki konuşurken mahkeme başkanı ve üyeleri, kafes ardındaki Padişah dahil oradaki herkes şaşkın ama öfkeli ve kıpır kıpırdırlar.)

Ama hayır! Osmanlı ulemasının başı Şeyhülislam yenidir. Son varacağı makama henüz gelmiştir; Padişahla uluorta dinsel fetvalarda anlaşmazlığa düşeceğine, hiç konuşmayıp, yüce makamının keyfini sürecektir.. Sana gelince Ebusuud Efendi; bu hırsınla çok yakında hocan İbn Kemal'in yerine geçersin. Bula bula suçlama olarak 'Raksı, semah dönmeyi' buldun, onlara taktın kafanı. Ben seni daha akıllı ve bilgili sanıyordum. Senin anlayabileceğin bir başka açıklama daha vereyim. Ondan sonra başka suçlamalarına geç eğer varsa. Gelmiş geçmiş Osmanlı dinbilginlerinden hiçkimsenin eline su dökemeyeceği büyük bilgin Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'i dinle:

"Tanrı Kur'an'da, 'Yeryüzü yaşamı bir oyun, bir oyalanma ve zevklenmedir' diyor. "Özleri doğru olanların gönülleri, güzel bir ses duyunca Tanrıya yönelir. Onun sevgisiyle dolar ve içlerinde dünya kaygısı kalmaz. Onlar için raks, yani semah dönmek uygun ve yararlıdır. İnsanı Tanrıya ulaştıran bir eyleme işe yasak demek bir müslümana hiç yakışmaz!" Değil ki bir islam alimine senin gibi. Bunları söyleyen kişiyle kendini nasıl bir tutup da çürüteceksin bakalım. Bu sözler *Varidat*'tan. Hem de: "Bu eseri Peygamber Şeriatının güneşi, Mustafa yolunun dolunayı...Hakkı bilen ve gerçeği gerçekleştirmiş erenlerin en seçkini...Bilginlerin ve tam inanç gerçeğine varanların sultanı...Şeyh Bedreddin yazmıştır." diyerek takdim ettiği, İskilipli Muhiddin Muhammed, yani saygıdeğer babanız tarafından onbeşyıl kadar önce yazılmış "*Varidat Açıklaması*"ndan.

Ey beni inançsızlıktan yargılayanlar! Benim Tanrım, Kuran'ın dış anlamında belirlenen Allah değil; Şeytan'a ve meleklere "O'na secde ediniz!" diye buyrulan ayetin içinde gizli. Sizin müslümanlığınız ve inancınız nerede? Gösteriniz. Sizin allahınız Kuran'ın ne dış ve ne de iç anlamında mevcut değil. Sizin allahınız; şu kafesin ardında öfkesinden benim için, 'götürün kesin kellesini şunun' demeyi bile unutmuş olan Sultan Padişaktır; Onun korkusudur, sizin tapıtığınız allah!

"Benim tanrım gerçek insandır! Haydi ne duruyorsunuz? Öldürünüz beni!" Söyleyin allahınıza hemen öldürülmemi buyursun!

(Bu son sözlerle mahkeme karışır. Padişah büyük bir öfke içinde kafesin duvarına vurarak Sadrazamı çağırır. Sadrazam hızla kafes ardına geçer. Maşuki iki zindancı tarafından tartaklanarak ve ağız kapatılarak susturulur. Müfti, kadılar ve diğer görevliler şaşkınlık, öfke ve korku içinde beklemeye başlar. Kafesardi aydınlanır.)

SAHNE 3

Sadrazam İbrahim Paşa kafes ardına girer girmez, alışık olduğu üzere kafesin tahta kepenklerini kapatır. Böylece aralarındaki konuşmaların duyulması önlenir.

SULTAN SÜLEYMAN: (*Baştan öfkeli, giderek kızgınlığı azalır*) İbrahim Paşam neler oluyor? Yirmi yaşındaki bir oğlan, Divan-ı Hümayun'da ulemayı parmağında oynatıyor. Bu ne acizliktir? Şeyhülislam İbn Kemal ve İstanbul kadısı, Oğlan Şeyh'in savunması karşısında apışıp kaldılar. Ebusuud'a öyle bir çattı ki, suçlamalarını kendisine yöneltip onu rezil etti. Kadı sanığı değil, sanık koca İstanbul kadısını suçlu çıkardı. (*Öfkesi geçmiştir, güler*) Bu ne menem iştir İbrahim Paşam? Görülmüş şey değil böylesi! Kabız'dan da bilgili ve hazırcevap bu genç oğlan. Ne dediydi kadıya ha? 'Verdiğin hüküm gereğince şimdi senin, hem iman hem de nikâh tazelemen gerekecek...' Koca alimin imanından şüphelendiği gibi, karısından da boş düşmüş olduğunu söyledi.

İBRAHİM PAŞA (*Gülerek*):Doğru Sultanım sanki sanık değil, kadı idi Oğlan Şeyh. Olayları hiç bilmeden onu dinleyen, karşısındakini suçluyor ve suç kanıtlarını sayıyor sanırdı.

SULTAN SÜLEYMAN: Padişahınıza da az saldırmadı. Böylesine ölümden korkmayan insana hiç rastlamadım. Şeyhülislam İbn Kemal'i, Ali Cemali Efendiyle karşılaştırması sırasında adamın rengi değişti ve kafası önüne düştü. Sonra ben o toplu öldürme kararını, devletimin adaletini göstermek ve nizam-ı alemi sağlamak için aldım. Şeyhülislamın gerçekten bunun için fetva vermeyeceğini düşünmüştüm, yanılmışım. Oğlan Şeyh'in gözüyle görmüşçesine söylediği gibi, dilinin ucunu bile yaşlamadı, itiraz kabilinden.

İBRAHİM PAŞA: Karşı çıksaydı vaz mı geçecektik Sultanım?

SULTAN SÜLEYMAN: Elbetteki hayır! Devletimizin örf kanunları var; uygulanmış örneklerden birine uydururduk. Oğlan Şeyh'in suçladığı gibi, mesela Şeyhülislamın gerçek görevini korkuya yenilerek yapmaması durumu. Şimdi bu toplu öldürmede, eğer bir haksızlık ve adaletsizlik varsa, hepsi birden Devlet-i Osmaniyyenin en büyük bilgini İbn Kemal'in boynuna geçti. Çünkü hepsinin kellesi şeriat kılıcıyla uçuruldu, Padişahlık örfüyle değil.

İBRAHİM PAŞA (*Sinsice güler*): Sultan Padişahımız günahlardan kurtulmuş olacaktır her Şeriat Fetvası aldığı anda. Sultanımız asıl bunu geleneksel yasalarımızı oluşturan Örf'ün içine sokmalı.

SULTAN SÜLEYMAN: İskilipli Ebusuud bu işe biçilmiş kaftan. Onu Şeyhülislam tayin edersek, tek günah işlemeden, nizam-ı alem ve iktidarımız için kelleler uçururuz.

İBRAHİM PAŞA (*Yüzünün ifadesi korkuya dönüşür, çekinceli*):Buyruk Padişahımızdır; ne derlerse o olacaktır elbette. Biz Sadrazam kulunuz ancak önerilerde bulunur ve buyruklarına boyun eğeriz.

SULTAN SÜLEYMAN (*Ona doğru yaklaşarak, endişesini giderici tavırla*): Haydi İbrahim Paşam, sen gönlünü serin tut. Senin kellen şu güçlü omuzlarında hep

kalacaktır, bundan emin ol. Sen benim has dostum ve sağ kolumsun. İnsan kendi kendisinin kolunu hiç kesebilir mi? Haydi kaldır yüzündeki kara gölgeyi. Söz veriyorum; hangi koşullarda olursa olsun kılına dokunmayacağıma dair, bir de ferman yazıp tuğralarım. Sen benim iktidarımın güçlü desteğisin, bir çeşit ortağımın. Bu yazıda onu da belirteceğim. Ve laakin şımarmayasın ve kendini Padişah gibi görmeye kalkmayasın. Beni iyi tanıyorsun İbrahim Paşam; güvenimi yitirirsen iktidar hırsına kapılıp, sözvermeymiş ya da tuğralı fermanmış vız gelir.

İBRAHİM PAŞA (*Önünde diz çöküp eteğini öperken*): Sultan Padişahım, ulu kayın atam! Başım uğruna fedadır. Ömrümün sonuna değin kulun- kölen olarak yaşayacağım. Padişahımdan öte Allah gibisin benim için. Ben Sadrazam İbrahim Paşayı yaratan sensin. İsmail Maşuki'nin dediği doğrudur; bizler Sultanımızın kullarıyız, o bizim Allahımız yerindedir. Benim için yanıldığı nokta ise; sevdiğimden tapıyorum sana, korktuğumdan değil. Zaten korkunun ecele hiçbir zaman yararı dokunmamıştır!

SULTAN SÜLEYMAN (*Çok memnundur. Onu omuzlarından tutup kaldırır ve alnından öper. Sarılır ve başını omuzlarına kor, aşırı duygulanmıştır.*): Biliyor musun

İbrahim Paşam? Amasya'da gencecik Şehzade yöneticiydim. Ne yalnızlık çekiyordum kimse hayal bile edemez. Padişah olup olmayacağımdan değil, yaşayıp yaşayamayacağımdan bile emin değildim. Bir Osmanlı şehzadesi gibi ölüm korkusu, umut ve umutsuzluk içinde gidip gelen, kabir azabınca ruh sıkıntısı çeken birisi olamaz şu dünyada. İşte böyle bir dönemde paşanın biri, keman çalıp şarkı söyleyen ben yaşlarda bir köle hediye etti. Perge Rumlarının bu güzel delikanlısı, Akdeniz sıcaklığını Amasya'ya taşımıştı. İşte duygu ve düşüncelerimi ve de pek çok şeyimi paylaşabileceğim biri! Ancak bu güzel mahluk ben üzgün şehzadeyi güldürebilir, dedim. Nasıl oldu bilmiyorum? (*Doğrulup gözlerinin içine bakarken, biryandan da başını okşayıp*) O andan itibaren yaşama sevincim olmuştu ve umut kaynağımdın artık. Acı ve umutsuzluklarımı giderdiğim bir dost ve sevgiliydin. (*Ayrılır, çevresinde dolaşarak*) Akıllıydın, bana zekice yollar gösteriyordun; kararlarıma ortak olacak denli yönetimin içine girmiştin. İçoğlanı olarak kullanılıp atılmıyacak kadar yakın dostumdun ve öyle kalacaksın hep. Sadrazamım olmanın çok ötelerinde değer var benim yanımda İbrahim Paşam. (*Birden susar*)

İBRAHİM PAŞA (*Korkusu geçmiş, güvenli ve gerçekliği anımsatıcı*): Büyük dostum, Sultanım! Aynı sevgi ve bağlılık bende de hiçbir zaman eksik olmadı. Ama elbetteki ikimizin de şimdi heyecanımız ve sevgimiz çok farklı o günlere göre. Onlar ikimiz arasındaki kutsal sırrımız; bunları konuşurken İsmail Maşuki duruşmasını unutmayalım. İstanbul kadısının daha bir tek suçlamasını, onca kanıtla çürütmesine rağmen; daha fazla konuşturmamak gerek. Geçen yıl kazaskerleri mat edip, davayı düşüren Kabız zındığı gibi, elini kolunu sallaya sallaya Divan mahkemesinden çıkmasına razı gelemeyiz.

SULTAN SÜLEYMAN: Ama iradem üzerine ikinci duruşmada, henüz görevine yeni başlamış bulunan İbn Kemal, üstün bilgi gücüyle üstüne çullanıp, onu konuşamaz hale getirdiydi.

İBRAHİM PAŞA (*Akıllı hocası davranışı içerisinde yorumunu geçer*): İsmail Maşuki'nin beraat etmesi Kabız'a hiç benzemez. Kabız bırakılırdı, İsa'nın Muhammed Mustafa'dan üstün olduğunu söylemekle Hristiyanları onurlandırmış olurdu. Bu yüzden ona inanan bazı kendini bilmezler İslamiyeti terkedecekti. Ama eğer Oğlan Şeyh, Divan-ı Hümayun'dan üstün bilgisi ve hüneriyle muzaffer çıkarsa; yani beraat edip elini kolunu sallayarak yürüsün gitsin, vallahi yer yerinden oynar.

Önce sekizyüz kişilik

toplu kıyımın hesabını sorarak konuşmalarına başlar. Şeriatın vahşetini,- tövbe estağfirullah onun ağzı olsun- Sultan Padişahın zulüm ve baskısını işleyerek, kenti ayağa kaldırır. Osmanlı İmparatorluğu halklarının hepsini dinden çıkarır, rafizi yapar. İki yüz otuz yıl içinde kurmuş olduğu düzeni altüst eder. Çünkü bu çocuk, az önce örneğini gördüğümüz gibi, alimlerin hiç haberi olmadığı bilgileri de kafasını doldurmuş. Duruşmadan önceki konuşmamızda, Oğlan Şeyh'in Kalender'den de tehlikeli olduğunu söylerken, çok haklıydınız. O Kızılbaş eşkıyasının, Osmanlı ordularını yenip, beyleri, paşaları ve vezirleri öldürerek İstanbul'a dayansaydı da yine bir Padişah'a ihtiyacı olacaktı. Olsa olsa bir vezirlik makamı isteyecekti senden. Çünkü eşkıya dünyaya hükümlanmaz, olamaz; yani bir hükümdar olarak devlet yönetemez! Ama İsmail Maşuki bir Zulkarneyn'dir. Kur'an ın Kehf Suresinde adı geçen Zulkarneyn'e, benim atalarım Büyük İskender derler. Aynı yaşlarda dünya fatihi olmuştu Makedonya'dan Hindistan'a kadar. Büyük İskender'in zekâsı, cesareti ve eğitimi var Oğlan Şeyh'te. Her topluluk ve her sınıftan insanları takip peşine, Sarayın kapısına dayanabilir. Onun kapıya dayanması demek, tahtın ve iktidarın elden gitmesi demektir...

SULTAN SÜLEYMAN (*Sabırsız ve endişeli*): Kısacası İbrahim Paşam demek istiyor ki, Oğlan Şeyh'in dirisinden bize zarar gelir, yolunca susturulmalıdır. Ancak ne var ki, her suç kanıtı olarak ileri sürülen söz ve cümleleri üzerinde, ona bu denli uzun konuşma fırsatı verilir ise, bu duruşma kolayca sona ermez. Onca gizliliğe rağmen olup bitenler dalga dalga dışarıya yayılır. Bana okumuş olduğun tasavvufi şiirlerini de ortaya delil olarak sürmen gerekmez. Bir de onların yorumuna girerse yönünü değiştirir duruşmanın.

İBRAHİM PAŞA: Sultan Padişahım başka neler buyururlar?

SULTAN SÜLEYMAN: Biriki suçlamada daha kendini savunsun. Savunsun ki Divan-ı Hümayun sicili kayıtlarına geçirsin katipler. Böylelikle sonraki kuşaklar, kendini savunurken kullandığı sözleri görüp okuyarak, nasıl müslümanlığa aykırı ve küfür olduğunu öğrensinler.

İBRAHİM PAŞA: Sultanım doğru söylerler. Oğlan Şeyh'in sözlerinin tekmi küfür ve zındıklık. Üstelik kendisi üretiyor; başkasından nakledilmiş küfür olsaydı, bağışlanacak yanları olabilirdi.

SULTAN SÜLEYMAN: Bağışlamak mı? Şimdi de sen şaka yapıyorsun galiba? Artık öyle sözlerinin doğruluğu, kendisinin akıllılığı, güzelliği ve bilgeliği beni hiç ilgilendirmiyor. İsmail Maşuki benim ve mutlak iktidarımın en azılı düşmanıdır ve yokedilmelidir. (*Buyurucu durumunu alır*) Tiz fazla uzatılmadan şahitler dinlensin! Mevlana Şeyhi Çelebi de biraz canlansın, uyuklamaya gelmedi.

Haydi Ibrahim Paşa, mahkemenin seyrini senin becerikli ellerine bırakıyorum. Artık karışmayacağım. Bir kolayını bul fazla konuşmasını önle. Osmanlı bilginlerini rezil ediyor, paçavraya çeviriyor vallahi; gözümden düşecekler üçü de. Dolayısıyla Padişahı ve sadrazamı da bir iyi silkeliyor. Çünkü bizim gözümüzde devletimizin en büyük uleması bunlar, daha büyüğü yok biliriz. Haydi dön makamına artık! (*İbrahim Paşa kapattığı kepenkleri açar ve böylece öbür yana hemen geleceği işaretini vermiş olur. Padişahı eğilip selamlayarak geri geri çıkar.*)

SAHNE 4

Divan mahkemesi ışıklandırılır. Herkes yerini almış ve Sadrazamla Şeyhülislam kısa bir süre fısıldaşır.

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: İstanbul kadısı Ebusuud Efendi, soruşturma sırasında bulduğu kanıtlardan biriki tane daha sunduktan sonra, Mevlana Şeyhi tanıkları yeminden geçirip, takdim etsin. Önceden almış olduğu yazılı ifadelerini bize getirsin; tanık sorgulamasını bizzat yapmak istiyorum: Sanık Pir Ali Aksarayı oğlu Şeyh İsmail Maşuki, ifade verme yerine geçsin. (*Kaldırılıp götürülür.*) Sanığı şiddetle uyarıyorum; önceki gibi mahkeme üyelerini suçlama ve hatta onlara hakarete kadar varan taşkınlıklar yapmaya kalktığı anda zincire vurulacak. Ancak mahkeme sürececek ve gerekirse giyabında karar alınacaktır. (*Kadı Ebusuud'a işaret verir*)

KADI EBUSUUD EFENDİ: Sanık Şeyh İsmail Maşuki az önce, semah ve raksın haram olduğunu ilan eden fetvalar üzerine ettiği yerli yersiz sözlerle, soruşturmayı işlemeze hale getirdi. Bu nedenle sözlerimi tamamlayamadım. Kendisi daha önce bu konuda şunları da söylemiştir:

“Fazla şarap içmek de, raksetmek ve semah dönmek de bizi başka kötü alışkanlıklardan koruyor. Aynı zamanda bazı gerçek sapıkların gönlünü değiştirerek, Tanrıyı anmasına neden oluyor!”

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Sanık bu sözleri söylemiş midir?

İSMAİL MAŞUKİ (*Beklenenin aksine*): Evet doğrudur, o anlama gelecek sözler ettim. Şimdi açıklamaya geçsem, anlamıyacak ya da anlamamazlıktan geleceksiniz. O nedenle sorularınıza, yapabildiğimce ‘evet’ ya da ‘hayır’ ile cevap vereceğim. (*Susar. Herkes birbirinin yüzüne memnun memnun bakar.*)

KADI EBUSUUD EFENDİ (*Şeyhülislamın işareti üzerine*): “Bu sözler şeytanca olan zanlardır, aldatmacadır. Günahın ibadet doğduğu nerede görülmüştür? Maşuki insanı tanrı olarak tanıdığından, gerçek islam alimlerine sapık demektedir. Böylece birkaç günahı birden işlemektedir. Cehennemlikler ateş katlarından birinden diğerine geçmekle kurtulmuş olamazlar. Tekkelerinde değişik kişilerle genç oğlanlar biraraya toplanıp, değişik makamlarda şiirler okurlar. Karşılıklı :
‘Sen bin ulu sultansın /Canlar içinde cansın /Çün iyan gördüm seni /Pinhan kapısı değil’
diye söyleşip, birbirlerini sevgili-tanrı olarak görmektedir. Yine toplantılarında ‘Cennet bu dünyadadır.’ derler. Kuran’ daki cennet için, ellerini alayla havaya kaldırıp:

‘Cennet cennet dedikleri üç beş köşkle birkaç huri/isteyene ver sen anı bana seni gerek seni’ beyitini okuyarak, birbirlerine secde ediyorlar.”

İSMAİL MAŞUKİ (*Kadı efendinin nefeslenmesinden yararlanır, sorulmadan konuşur*): Doğrudur. “Biz insanı tanrı biliriz, secdemiz onadır” Kadı efendinin örnek verdiği beyitler ise iki yüzyıl önce yaşamış büyük Türkmen ozanı Yunus Emre'nindir. Onun başka şiirlerini de hep bir ağızdan söyleriz. Ancak bu su gibi pak Türkçe şiirlerdeki duygu ve anlam güzelliğini sizlerin kavraması mümkün değil. Fazla konuşup kendimi boşuna yormak istemiyorum. Ama Ebusuud Efendi'nin “Değişik kişilerle genç oğlanlar biraraya toplanıp...” diyerek ima etmek istediği, livata yapıyorlar, suçlamasını kesinlikle reddederim. Bizim coşkumuzda bu tür davranışa yer yoktur. (*Sesini yükseltir.*) Bu zevk, Padişah ve Sadrazamdan tutunuz da, onlara özenen siz ulema ve umeranın baş mesleğidir, bizim değil. Soruşturmanıza geçiniz! (*Bu son sözlerle herkes, kafaları önlerinde taşlaşmış gibi kalır bir süre. Padişah zaten pandomimasını az ışıkta istediği biçimde sürdürmektedir.*)

KADI EBUSUUD EFENDİ (*Hiçkimse kendine gelmeden, kurnazca havayı dağıtır*): “Bu söylediklerimi tekkelerde işleyenlerin halleri ve sözleri tam anlamıyla fuhuş olduğu gibi, cennet hakkında söylenen sözler de açık açık küfürdür. Bu kişilerin Şeriat yasalarınca hemen katledilmesi gerekir!” Şeyhleri olan bu kişinin ayrıca, soruşturmamızı başka yönle saptırıp, va'zları ve zikirleri sırasında söylediklerini unutturmak istediği açıkça görülmektedir. Şeriatın yasak ettiği bu günahları işlerken; “Cinleri ve insanları bana kulluk etmek için yaratmışımdır” ayeti kerimesini kanıt göstermiş olması ise en büyük küfürdür. Bu kişi ve müritleri zındıklıktan dönüp, müslüman olmadıkları takdirde, derhal katledilmelidir!”

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL (*Memnun görünür ve Sadrazama birşeyler konuşur fısıltıyla*): Sanık Pir Ali Aksarayı oğlu Şeyh İsmail Maşuki bunları fiilen işlemiş midir? Sanık cevap versin! (*İsmail Maşuki'nin ağzından tek söz çıkmaz, ' evet' anlamında başını kuvvetle sallamakla yetinir.*) Kadı Ebusuud Efendi'nin soruşturması yeterli görülmüştür. Mevlana Şeyhi Çelebi Efendi şahitleri huzura takdim etsin (*Eyüp kadısı Şeyhi Çelebi tanıkları tek tek adlarıyla çağırarak tanık yerinde sıralanmalarını sağlar.*)

SAHNE 5

Öncekiler ve altı tanık

KADI ŞEYHİ ÇELEBİ (*Ayağa kalkıp, Padişah'tan başlayarak herkesi ayrı ayrı selamlar.*): Ulu Sultan Padişahımız! Vezir-i Azam ve Şeyhülislam hazretleri! Kadı Ebusuud Efendi! Tanıkları tek tek huzura takdim etmeden önce bir girizgâh yapmak istiyorum yüksek müsaadeleri olursa (*Az bekler. Şeyhülislam Sadrazam'a bakar, ondan aldığı onayla işaretini verir.*) Birazdan huzura takdim edeceğim altı tanık, şeriatın bütün vecibelerini yerine getiren dinibütün ve çevrelerinde sevilip sayılan insanlardır. Bu kişiler, Oğlan Şeyh'in Edirne medrese ve camilerinde olduğu kadar, İstanbul'da Sultan Selim ve Fatih Mehmet Han camileri ve Ayasofya'daki va'zlarını kaçırmadan dinlemişler. Ayrıca bazıları, Kalenderhane'deki Bayrami-Hamzavi melamiyye tekkelerinde kendisinin “Büyük coşku” dediği, o rezalet meclislerinde bulunmuşlardır. Kısacası hepsi de, Şeyh İsmail Maşuki'nin ağzından çıkan sözleri bizzat duymuş; hatta bazıları kaydetmiş bulunuyor. Çünkü birikisi onu,

hafiye görevi dolayısıyla izlemiştir. Çoğu derviş, şeyh ve hacı takımından. İçlerinde, Sultan Padişahımıza çok yakın bir saray kapıkulunun yeğeni bile var. Altı tanığın da ifadeleri tarafımızdan alınıp, kâtiplere yazıya geçirilmiş bulunmaktadır. İfadeler tomarını mahkeme-i Alüyy- ül âlaya arz ediyorum. *(Elindeki ruloyu Şeyhülislama saygıyla sunar. O da ayağa kalkarak Sadrazam'a verir. Sadrazam onları, tek tek gözatarak kendince sıraya korken, tanıklar huzura çağrılır. Sanık yerindeki Maşuki'yi tam*

karşıdan görececek biçimde tanıklar dizilirler.) Derviş Muhammed bin Abdulgani! Mevlana Hayrettin Karaca! Şeyh Alaaddin bin Nasuhi! Hacı Tarık! Hasan bin Abdullah! Mevlana Muslihiddin bin Ahmed!

(Adı çağrılan içeri girip, kafes ardındaki Padişahla birlikte mahkeme başkan ve üyelerini selamlıyarak yerlerine geçer. Görevli iki kâtibin başları üzerinde getirip, önlerinde diz çökerken, tuttukları rahle üstündeki Kur'an'a el basarak toplu halde Padişah, din- iman ve namus üzerine doğru söyleyeceklerine yemin ettirilir.)

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL *(Sadrazamın verdiği dosyayı alarak, ordaki sıraya göre soruşturmaya başlar):* İlk sayfada gördüğüm kadarıyla bazı ifadelerin altını birkaç

tanık birden imzalamış. Bu demektir ki aynı va'zı dinlemiş oluyorlar. Böylece sanığın söylediklerini inkâr etmesi sözkonusu olamaz.

İSMAİL MAŞUKİ *(Araya girer):* Ben söylemiş olduğum sözü asla yadsımam. Tükürdüğüm tükürüğü de yalamam. Söylememiş olduğum bir sözü ise, bana kabul ettirmeniz mümkün değil!

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL *(Duymazlıktan gelir):* Derviş Muhammed bin Abdulgani ve Mevlana Hayrettin Karaca Muhiddin şöyle diyorlar:

“Oğlan Şeyh olarak tanınan İsmail Maşuki adlı kişi: “İnsan kadimdir. İnsan insan olunca ona hiçbirşey haram değildir!” Aynen bunları mı söyledi?

DERVİŞ MUHAMMED / KARACA MUHİDDİN *(İkisi birden):* Ayasofya'da aynen bunları söyledi. “Ezel ve ebed olan insandır, yaratılmamıştır” diye açıkladı. Tanrıyla eş tuttuğu için herşey helalmiş insana. Öyle dedi.

KARACA MUHİDDİN: Tekkedeki söyledikleri de şöyle :“Her insan Tanrıdır. Her donda gözüken odur. Ruh ise bir bedenden çıkıp öbürüne girer. Kabir azabı diye birşey yoktur. Soru ve hesap günü yoktur...”

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Kabir azabı ve kıyamet gününü inkâr etmek Şeriatımıza göre kâfirliktir. Allahlık davası görmek en büyük kâfirliktir.

KADI ŞEYHİ ÇELEBİ: Şeyhülislam hazretleri eğer yine Mevlana Hayrettin Karaca Muhiddin ve Hacı Tarık'ın ifadelerine başvurursa, şeriat ve öbür dünyayla ilgili daha büyük küfürlerini görecektir şu lanetullahın!

HACI TARIK- KARACA MUHİDDİN *(Birlikte):* Oğlan Şeyh zaten şeriata inanmıyor efendim. “Şeriatın haram dediği şeylerin hepsi helaldir!” diyordu hep.

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: İsmail Maşuki bütün bunları söylediğini kabul ediyor musun?

İSMAİL MAŞUKİ: Tanıkların söylediklerini aynen kabul ediyorum. Sizin şeriatınız beni bağlamaz. Onun için söylediklerimin hiçbiri de küfür değildir. Sonra benim allahlık davası filan da götüğüm yoktur, sizin iddia ettiğiniz türden. Ben insanoğluna; Tanrıyı başka yerde arama çünkü sensin. “Gelin görünür Tanrıya tapınalım” diyorum. Hazreti Ali de: ‘Ben görmediğim Tanrıya tapmam’ diyordu. Bunun anlamına varmak gerek. Tanık dedikleriniz aslında ikiyüzlü, muhbir, yalancı ve münafıklardır. Eminim ki şu zavallı köpek Mevlana Hayrettin Karaca, daha çok şeyler anlatacaktır. Çünkü bize tapan, senden başka benim Allahım yoktur, demekten çekinmeyen bir sadık müritti...

KARACA MUHİDDİN: Doğrudur Şeyhülislam hazretleri, daha çok şey anlatacağım. Benim devlete hizmetlerim, Sadrazam hazretlerince de malumdur. *(Sadrazam hafif yollu kafasını sallar)* Yüreğinin içine girmiştim, içinde neler bulunduğunu anlayabilmek için Maşuki'nin. Onun ağzı olsun şu sözlerini bir kafir bile söylememiştir: “Şarap aşk kamışıdır ve bir ilahi coşkudur, helaldir. Becerebilirsen ye, iç ve yat! Tüm davranışlar, haller birer tapınma biçimidir...Oruç, namaz, zekât ve hac yezitlere cürüm için geldi. Bunlarda hiçbir yarar yoktur. İnanan için yılda iki bayram namazı kılmak yeter. Kalanı kendini tanımayan cahillerin, birbirlerinin semerlerini yememeleri için icadedilmiştir. O iki bayram namazında da secde yerinde beni göreceksin, bana tapacaksın!”

HACI TARIK: Az önce tanrılık davası gütmediğini söylüyordu. Cennet için de yanımda şu küfürü yaptı, namaz kılanlara Oğlan Şeyh: “Cennete gidesiniz diye namaz kılmaz mısınız? Kılırsınız ya, o cennet dediğiniz yere biz merkebimizi bile bağlamayız!” dedi. *(Baştan beri Oğlan Şeyhin bu çeşit şeriata aykırı sözleri her tekrarlandığında, mahkeme üyeleri: 'Haşaa! Lanetullah! Estağfirullah, estağfirullah!' cinsinden sözler söyleyerek, öfkelerini belirtir. Padişah da gülünç bir biçimde pandomimasını sürdürür)*

ŞEYH ALAADDİN BİN NASUH: Babası Pir Ali Aksarayı: “Cennetten çıktığımı söylediğiniz dört ırmak benim dergâhımdan geçmekte.” demişti. Oğlu İsmail Maşuki benim bulunduğum bir toplantıda yaptığı sohbet: “Babam evliyalar kutbudur, ben Mehdi'yim. Bize uymayanların imanı tam değildir” dedi. Bunu söylerken Karaca Muhiddin de oradaydı.

MUSLİHİDDİN BİN AHMED: İsmail Maşuki babasına Kutb derken onu da Allahlaştırıyor- onun ağzı olsun! Sultan Selim camisindeki bir konuşmasında şöyle demişti: *(İbrahim Paşa Padişahın yanına geçer, fısıldaşırlar.)* “Bazı azizler Kutb için; 'baş arşta, ayağı ferşte ve onsekiz bin alemleri doldurur' demişler. Bu nitelikteki kimseye, Allahtan başka ne ad verilebilir?”

HASAN BİN ABDULLAH: “Bir keresinde evine misafirliğe gitmiştik. İçimizden biri, vakit namazını kıldırmasını ve bize imamlık yapmasını istedi. İki rekât kıldırıp birden bıraktı. Velilerin arkasında iki rekât namaz kılmak yeter, fazlası haramdır” dedi.

İBRAHİM PAŞA (*Kafes ardından dönmüştür*) : Şeyhülislam hazretleri. Görüyorum ki, tanıklar ifade vermek için adeta yarış yapmaktalar. İstersen bu yarış azıcık durdurup, sanık İsmail Maşuki'ye bir savunma hakkı daha verelim. İfadeler bittikten sonra bir de 'Tövbe Estağfirullah' a çağıracaksınız!

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Emredersiniz Sadrazam Paşam. (*Hafiften güler*) Ancak benim gördüğüm kadarıyla sanık İsmail Maşuki, ifadelerin ağır ve ölümcül oluşlarıyla ilgilenmek bir yana, tanıkları dinlemiyor bile. Oğlan Şeyh burada oturuyor, başka bir alemde sanki.

İBRAHİM PAŞA (*Güler*): Kimbilir belki de Kalenderhane tekkesinde yaptığı gibi, zahiren burada, ama kendisi kuş donunda pencereden uçup gitmiş. Dersaadet üzerinde devran dönmektedir. (*İstanbul kadısına doğru bakar, herkes güler*)

KADI EBUSUUD EFENDİ: Sadrazam Paşamızın haklı konuşurlar; bu durum kadılığımıza intikal etmiştir. Ama daha sonra kuş değil de kadın kılığında yakalanmıştı. *Yeniden bir gülümseme dalgası ve Padişahın kahkahası duyulur. İsmail Maşuki daldığı alemden uyanır.*)

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Sanık Şeyh İsmail Maşuki, nam-ı diğer Oğlan Şeyh! (*Onu zorla ayağa kaldırır.*) Tanıkların ifadelerini dinledin; itirazın varsa bir savunma hakkı daha veriyorum.

İSMAİL MAŞUKİ (*Ayakta, ilgisizce konuşmaya başlar ve giderek açılır.*): Tanıklarınız aleyhimde ifade vermediler ki o yönde itirazım olsun. Bir tek itirazım şu olacak şimdilik; söylediklerimi tam ezberlemedikleri gibi eksik de yazmışlar. Bu nedenle Şeriyeye Sicili'ne kaydedilirken İsmail Maşuki adına, bunlar büyük kayıplarla yeni kuşaklara ulaşacak. Üzüldüğüm nokta burası. Ama yine de fena sayılmaz kafalarında bu kadarını saklayabilmeleri. Bir yıldır beni dinlemiş olan binlerce insanın kafalarında, bunların yarısı bile kalmış olsa benim için ne büyük kazanç. Çünkü o insanların kafalarına şeriat bağnazlığı ve akıldışılığına karşı; Padişah ve beylerin, din alimlerinin zalim yönetimine ve bu iktidarı size ihsan ettiğini sandığınız, o görünmez allahınıza karşı şüphe tohumları ekmişim demektir. Bana inananlar ve söylediklerimi hemen kavrayanlar ezilen, zulmettiğiniz ve ayaktakımı dediğiniz halktır. Birkaç hafta önce hiçbir örf ve dinsel hukuk dayanağınız olmadığı halde acımadan katlettiğiniz sekizyüz sütçü- yoğurtçu ve zerzavatçı gibi seyyar satıcı takımının hepsi benim müritlerimdi. Kendi katlime değil, benim yüzümden ölen ve öleceklere içim yanyor!..

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Yeter artık İsmail Maşuki, yeter daha fazla konuşma. Sen kendini suçlamalara karşı savunmuyor, tersine suç işliyorsun. Dinimize ve kitabımıza aykırı düşünce ve inançlarının, anlayışının siyaset meydanı değil burası.

KADI ŞEYHİ ÇELEBİ: Şeyhülislam hazretleri! Onun dinimize karşı işlediği suç, yalnız şu ana kadar söylenenlerle değil; Oğlan Şeyh şeriatımızın ahlak kurallarını yıkmaya, namus-iffet anlayışını da ortadan kaldırmaya azmetmiştir...

KADI EBUSUUD EFENDİ: Eyüb kadısı Mevlana Şeyhi Çelebi çok doğru söylüyor. Şeyh İsmail Maşuki'den mahkememize nakledilen bütün sözler küfürdür ve onlarla suç işlenmiştir. Ancak belki bazıları, kendisi söylemek istememesine rağmen, nakledilmiş küfür olarak muamele görüp, yükledikleri suçlardan bağışlanabilir. Elbetteki bu itirafı yüce mahkememize yapması ve bunları artık benimsemediğini söylemesi gerekir. Ama Şeyhi Çelebi'nin huzura sunmuş olduğu ifade tomarlarına, ortak kovuşturmalarımız sırasında gözetmiş olduğumdan kendisine katılıyorum. Gerideki ifadelerin, bu öncekiler olmasa bile, Maşuki'yi ipe götürecek hususiyetler mevcuttur.

KADI ŞEYHİ ÇELEBİ: Şeyhülislam hazretleri, Karaca Muhiddin ve Muslihiddin bin Ahmed'in son ifadelerini dinlememize müsaade buyursunlar. (*Sadrazam Şeyhülislam'a bakarak başıyla onaylar.*)

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL (*Önüdeki kâğıtlara bakarak*): Mevlana Hayrettin Karaca Muhiddin konuşsun önce.

KARACA MUHİDDİN: En az iki kere Ayasofya'da dinlemiştim. Ama tekkede de aynı sözleri söylemişti, iyi anımsıyorum. Zikirden sonraydı ve o kadar çok insan vardı ki...

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Ne söylemişti ona geç, Muhiddin efendi!

KARACA MUHİDDİN: “Oğlu da kızı da yaratan sensin. Aşkın lezzetini tatmak için bir kadınla cinsel ilişkide bulunursun ve zevkle tohumlarsın. Sonra da Allah yarattı dersin. Münafıklık, kâfirlik işte budur...” Bazı deli saçmaları daha geçtikten sonra, şunları söyledi: “Zina ve livata gibi cinsel ilişkilerin hiçbir türüsü suç değildir ve olamaz. Çünkü toprak toprağa girmektedir. Bunlar aşkın lezzetleridir.” (*Mahkeme üyeleri yine ' Lanetullah aleyhim ecmain! Estağfirullah, estağfirullah!' çekerler.*)

İSMAİL MAŞUKİ (*Beklenmedik anda, sertçe*): İki yüzlü köpek. O ağızından çıkan sözler niçin söylenmişti? Onu neden açıklamıyorsun? Duruşmanın başında da söylediğim gibi bizim büyük coşkumuzda cinsel tecavüzlere ve livataya yer yoktur. Bu iş üst yöneticiler, yani sizlerin mesleğidir. O sözler ‘Tanrı insanı topraktan yarattı’ uydurması için söylenmiştir. Cinsel ilişki aşkın lezzetidir ve o lezzetin meyvesi çocuğu yaratan siz ikinizsiniz!’ demişim. Yine de...

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL (*Keser*): Bu söylediklerin, hangi biçimde ifade edersen et, Kelamullahı ve Allahı inkârdır. Muslihiddin efendi son ifadesini versin artık karara geçeceğiz.

MUSLİHİDDİN BİN AHMED: “Bazı dinsiz imansız müritleri ona; 'Bizim avradımız ve oğlanımız sana kurban olsun!' deyince Şeyh İsmail maşuki: Avradınız, oğlanınız ve de komşunuz sizlere helaldır. Aranızda haram diye birşey yoktur. Bunların cümlesi velilere de helaldır.” diye konuşmuştur.

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL: Sanık Pir Ali Aksarayı oğlu İsmail Maşuki nam-ı diğer Oğlan Şeyh ayağa kalksın. (*Zorla kaldırmaya çalışırlar.*) Bütün va'zlarında söylediklerin dinimize, Kuran'a ve Hadise aykırıdır. Bu küfürlerini geri alıp, tövbe

istiğfar et İsmail Maşuki! Yeniden şehadet getirerek İslamiyete dön. Yüce mahkemeyi bu tövbe ile ikna edebilirsen, hayatının bağışlanması mümkündür.

İSMAİL MAŞUKİ (*Beklenmedik bir dinçlikle dikilir, alını yukarıda yüksek sesle*):
Şeyhülislam efendi, Şeyhülislam efendi! Ben ne senin hocan olan Molla Lütfi'yim ve ne de babam Pir Ali Sultan Aksarayı! Ben Şeyh İsmail Maşuki, halkın çağırdığı Oğlan Şeyh benim adım. Ben “nakl-i küfür, küfür sayılmaz” ilkesine sığınmam Lütfi gibi. Takıyeye asla bürünmem babam Pir Ali gibi. Daha açık mı konuşayım? Ben söylediğim sözleri inanarak ve kabullenerek söylüyorum. Ne de söylediklerimi geri alır veya şeriata uyduracak anlamlar veririm. Beni İslama çağırıyorsun Paşazade İbn Kemal Şemseddin! Ben dışında değilim, tersine senin İslamını aşarak, giremediğin kadar derinlere girmişim. Benim için “senin zahiri ilmin, görüşlerin utanılacak bir durumdur. Çünkü ben onları da çok iyi biliyorum.” Söylediklerimi ne geri alır ve ne de tövbe ederim. Onlar hayatın büyük doğrularıdır benim gözümde. Şeriatınızın ve devletin zalimliğine karşı yükseltmeye çalıştığım çılgınlardır söylediklerim. Bu haykırışlar, sizi korkuttuğu için boğmak istiyorsunuz. Bunun yolu beni katletmekten geçer. Öyle sanıyor ve buna fazlasıyla inanıyorsunuz. Ama, ben tam tersini düşündüğümden size bu fırsatı isteyerek veriyorum. (*Olanca gücüyle bağırır*)
“Öldürünüz, beni öldürünüz!
Ölümüm yaşamam demektir;
Ben öldürüldüğüm zaman yaşarım ancak!”

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL (*Beklenmedik bir haykırışla*): Susturun şu Lanetullahı!

(*Bu gergin ortamda Padişah, Sadrazamı kafes ardına çağırır. Onlar konuşurken, Şeyhülislamın iki kadı ile ateşli bir biçimde tartıştıkları, vücut hareketlerinden anlaşılır.*)

SAHNE 6

Kafes ardında Padişah ile Sadrazam

SULTAN SÜLEYMAN: İbrahim paşam, Şeyhülislam ve kadıların tartışarak verecekleri fetva bildiriminde, orada bulunup rahatsız olmana gönlüm razı olmadı. Ayrıca sen karışmasan bile, orada bulunuşuyla sadrazam kişiliğinin ulemayı etkilesin arzu etmedim.

İBRAHİM PAŞA : Çok iyi yaptınız yüce Sultanım. Gerçekten fetvanın hazırlığı sırasında orada bulunmayı hiç arzu etmiyordum. Ben bunu kafamdan geçirirken, Sultan Padişahımıza ayan olmuş! Her sözünden hikmet fişkiran ve isteseydi bütün küfürlerini tevil yoluyla kolayca Şer'iate uyduracak yetenekte olduğu halde yapmayan, bu yaşta bir alim görmemiştir şu cihan! Bu denli zeki ve yetenekli birinin Padişahımızın hizmetinde ve devletin yanında olması ne büyük kazanç olurdu.

SULTAN SÜLEYMAN: Haklısın benim iyi yürekli İbrahim Paşam, haklısın. Bizlere bile zehirli diliyle yaptığı onca tecavüz ve hakaretlere rağmen, benim de içim yanar şu mah yüzlü delikanlının kötü sonuna. Ama ne yapalım? Önemli olan iktidarımız!!!

İBRAHİM PAŞA: Doğru söyler Sultanım! Merhametten maraz doğar. Maraz seçilerek devlet feda edilemez. Nice nice başlar kesilmeden devletin kalıcılığı hiç sağlanabilinir mi?

SULTAN SÜLEYMAN (*Gülerek*): Akıllı İbrahim Paşam, her zaman en iyisini düşünüp, tatbik etmekte üstüne yoktur. Benim çıktığımı bilmesinler ama ben ayrılıyorum kafes ardından. Bugün tebdil-i kıyafet edip, Hisar'a gitmek geçer içimden. Kandilli Bahçe'de üç-beş gün kalıp, dinlenmek istiyorum. Sen hemen Divan'a dön; olup bitenlerden beni sonra haberdar edersin. (*Sultan Süleyman yanındaki hizmetçileriyle çıkar. Sadrazam, girerken kapatmış olduğu kafesardı kepengini açar ve yüksek sesle: 'Müsaadeyi alilerinizle Sultanım!' diyerek içeri geçer. Şeyhülislam kadımlarla tartışarak aldıkları karar sonrası, fetvasının son cümlelerini yazdırmaktadır. Herkes ayakta durmaktadır, Sadrazam da oturmaz. İsmail Maşuki alını yukarıda, gururlu ve sakın bir biçimde fetvayı dinler. Oradakiler her cümle sonunda 'Allahü Ekber!' diye bağırırlar.*)

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL (*Kalmış olduğu yerden sürdürüyordur*): ...Şer'i Şerifin kılıcı İsmail Maşuki kâfirinin hakkından gelecektir. Şeyh İsmail Maşuki, nam-ı diğer Oğlan Şeyh'in kanı, helal malı haramdır. İnsanın Allah olduğunu söyleyen; Kur'an'a inanmayıp, Şeriata amansız küfürler etmiş bulunan bu kâfir zındığın bir damla kanı bile toprağa düşmemeli. Yoksa, toprak kirlenir ve yer o pislikten kurtulmak için titrer, zelzele olur. Baş gövdesinden alınıp, ayrı ayrı çuvallara konularak deryaya atılsın. Derya-deniz pislik tutmaz.

İSMAİL MAŞUKİ (*Elleri bağlı sürüklünerek götürülürken bağırır*): "İnsan kadimdir; topraktan yaratılmamıştır, yaratandır. Başlangıçtan sonsuzluğa kadar insan herşeydir. Her biçimde gözüken odur." Kafamı gövdemden ayırmakla beni öldüremeyeceksiniz; İsmail Maşuki yaşayaaaacaktır!

-PERDE INER-

KAYNAKLAR:

- 1) Abdülbaki GÖLPINARLI, *Melamilik ve Melamiler*, İstanbul-1992
- 2) Prof. Dr. Ahmet MUMCU, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, İstanbul-1985
- 3) Rıza ZELYUT, *Osmanlıda Karşı Düşünce ve İdam Edilenler*, İstanbul-1986
- 4) İ.Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi I, II, III, (İkinci baskı)*, İstanbul-1982/1983
- 5) İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, İstanbul-1984
- 6) Luis MASSIGNON, *Husayn Mansur al Hallac-DIWAN*, Paris-1981
- 7) Jean-Baptiste TAVERNIER, *Nouvelle Relations de l'Interieur du Serrail du Grand Seigneur (Padişah Sarayının İçinden Yeni İlişkiler)*
- 8) İ.Zeki EYUBOĞLU, *Bütün Yönleriyle Şeyh Bedreddin ve Varidat*, İstanbul-1977
- 9) Müneccimbaşı AHMET DEDE, Çeviren: İsmail ÜNSAL, *Müneccimbaşı Tarihi*, İstanbul-(tarihsiz)

